12 2020

ΑΝΘΡΩΠΟΙ-ΖΩΑ, ΚΡΑΤΗ ΚΑΙ ΜΗΧΑΝΕΣ ΠΟΥ ΕΡΧΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΕΞΩ

ΟΜΟΛΟΓΙΕΣ ΙΟΥ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΙΚΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Marios Emmanouilidis

«Θέλετε –
θάμαι ακέριος όλο κρέας, λυσσασμένος, –
κι αλλάζοντας απόχρωση σάν ουρανός –
όχι άντρας πιά, μά σύγνεφο μέ παντελόνια».
Β. Μαγιακόβσκι,
«Σύγνεφο με παντελόνια» (1915-16)

0.[1]

Η κοινή και βίαιη σχεδόν αντίδραση αναγνωστών και θεωρητικών στις θέσεις του Αγκάμπεν για τα μέτρα των κρατών εν μέσω πανδημίας ως κατάσταση εξαίρεσης και για την κατάσταση φόβου των ατόμων που γίνεται ανάγκη για συλλογικό πανικό, σχετίζεται με το άγγιγμα ενός ορίου. Είναι το όριο του έμβιου, της έμβιας ατομικής εμπειρίας και της κοινό-τοπης επιθυμίας διατήρησης της ύπαρξής μας. Αυτή την επιθυμία ο Αγκάμπεν την παρακάμπτει καθώς την υπάγει στις πολιτικές της ασφάλειας και της κατάστασης εξαίρεσης, και άρα, διαγράφει την αυτονομία της.[2] Όμως, το αντικείμενο «επιδημία» έρχεται από έναν

χώρο και πέραν της πολιτικής, από το ζωικό μη-ανθρώπινο, και μας υποχρεώνει να μετατοπίσουμε την οπτική μας στο κατώφλι του έμβιου, καθώς, παρά την κοινή πολιτική εμπειρία που η επιδημία επιβάλλει, βρισκόμαστε ατομικά «αντιμέτωποι με τις αρνητικές αξίες της ασθένειας και του θανάτου, μέσω των οποίων επιβεβαιώνεται η ζωή, με τη μορφή μιας καταφατικής άρνησης, η οποία εκφράζει τη θεμελιώδη παρόρμηση που ωθεί κάθε έμβιο να εμμένει στο είναι του» (Macherey 2010: 144).

Στη νεωτερική-μετανεωτερική εποχή μπορούμε να αναγνωρίσουμε δύο τάσεις οι οποίες μπλέκονται μεταξύ τους.

(α) Μια τάση απώθησης του βιολογικού θανάτου ως δημόσιου γεγονότος. Ενδεικτικά: γραφειοκρατικοποίηση των τελετουργιών θανάτου, νοσοκομειοποίηση του θανάτου, εγκατάλειψη της τελετουργίας παραμονής του νεκρού σώματος στην οικία του πριν την ταφή (και με την επίκληση κανόνων δημόσιας υγιεινής), απεμπλοκή των οικείων προσώπων από την επαφή με τον νεκρό.[3]

(β) Μια τάση απώθησης των έμβιων διαδικασιών οι οποίες έχουν ήδη αφεθεί προ πολλού στα χέρια των ειδικών ή των εναλλακτικών ειδικών. Η πλήρης μεταφορά της μέριμνας για τις έμβιες διεργασίες στις εξειδικευμένες ιατρικές πρακτικές ήταν η οδός για τη μετατροπή της ατομικής εμπειρίας του σώματος σε σώμα-δέρμα. Οι βασικές ασθένειες της εποχής μας, αυτές οι ασθένειες οι οποίες απασχολούν τον ιδιωτικό και δημόσιο λόγο –ο καρκίνος, τα καρδιακά νοσήματα, ή ακόμη και ο ιός HIV (παρά τον μεταδοτικό του χαρακτήρα)– είναι ή θεωρούνται ατομικές ασθένειες, ασθένειες του τρόπου με τον οποίο ζούμε, της διατροφής μας, ή έστω, οφείλονται σε μια ανατομική ανωμαλία. Θεωρείται ότι παράγονται από κάτι για το οποίο εμείς οι ίδιοι είμαστε υπεύθυνοι. Αυτό το κάτι είναι η υγεία ως το αποτέλεσμα διατροφής και άσκησης, της προσπάθειάς μας για ένα «wellbeing», η απόδειξη μιας ατομικής φροντίδας (η υγεία, εκτός από την επιθυμία για την απόλαυση

της σιωπής των σωθικών,[4] θεωρείται ότι είναι και ένα χρέος προς τον εαυτό μας). Ωστόσο, παρά την τόση προσοχή για τη φροντίδα του σώματος, όλη αυτή η φροντίδα είναι και μια άσκηση που εξαφανίζει το σώμα και απωθεί την αγριότητα των σωθικών και των έμβιων διεργασιών. Οι έμβιες διεργασίες της ύλης των σωμάτων γίνονται ατομικά σώματα-δέρματα. Σε αυτή τη συνθήκη, η (συλλογική) επιστροφή των σωθικών και των έμβιων διαδικασιών είναι επώδυνη. Έχοντας απωθήσει τα σωθικά, έχουμε πάψει να είμαστε ζώα· το ζωικό έχει γίνει ένα έξω, απωθημένο και αποκλεισμένο. Οι πρόσφατες υπενθυμίσεις (SARS κλπ.) δεν πρόσβαλαν αυτή τη λογική. (Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η σχέση μας με το κλίμα της γης, την προϋπόθεση της ύπαρξής μας, κάτι που θα μπορούσε να οριστεί ως τα «εξωτερικά σωθικά» μας, είναι της ίδιας διανοητικής τάξης). Τώρα, όμως, λαμβάνει χώρα ξαφνικά και με επείγοντα τρόπο, η επιστροφή της δημοσιοποίησης των σωθικών μας, της δημόσιας ασθένειας του ανθρώπου, με τη μορφή της εισβολής ενός μικρού, αόρατου ξένου· τώρα, λες και γινόμαστε ξανά ζώα.

Στο κείμενο αυτό θα προσεγγίσω τον Covid-19 από δύο οπτικές.

(α) Ως πολεμική μηχανή που απειλεί τους κρατικούς μηχανισμούς. Στα δέκα τελευταία χρόνια δεχθήκαμε την επίθεση δύο πολεμικών μηχανών: του χρηματιστικού κεφαλαίου και του ιού Covid-19· δύο μηχανών που ήρθαν από μακριά. Το κείμενο επιχειρεί μια διασταύρωση ιού και χρηματιστικού κεφαλαίου, και κατά τούτο, τη διαγωνοποίηση του συμβάντος που μας καταδυναστεύει, προς αναζήτηση τόσο των ομόλογων κινήσεων του ιού και του χρηματιστικού κεφαλαίου, όσο και της ομόλογης αντίδρασης του κράτους και της κοινωνίας στις δύο κρίσεις. Θα θεωρήσω τον ιό παράδειγμα των χρηματιστικών πρακτικών και θα του αποδώσω την ιδιότητα ενός μεθοδολογικού πρωτοκόλλου, μερικής έστω (αλλά πώς αλλιώς;), διερεύνησης του καιρού μας.

(β) Ως παραδειγματικό συμβάν της έμβιας διαδικασίας με την οποία σχηματίζεται το (ανθρώπινο) μέσα ως μια διεργασία του έξω (ιός). Αυτή η διεργασία φέρνει σε αναταραχή μια συντελεσμένη απώθηση, εκβιάζει τη βιολογική ομολογία της ζωικής σύστασής μας και προκαλεί μια εκ νέου κρίση στον ιστορικό σχηματισμό του «Ανθρώπου», αυτό το «ανθρώπινο σύνθεμα» (Deleuze 2005: 150-151), όπως συγκροτήθηκε τον 19ο και 20ό αιώνα.

«Το κεφάλαιο είναι ένα κατεξοχήν σημείο υποκειμενικοποίησης» (Deleuze-Guattari 2017: 166), και το χρηματιστικό κεφάλαιο είναι το «par excellence κεφάλαιο» (Μαρξ 1978: 475). Το χρηματιστικό κεφάλαιο, ως το παραδειγματικό κεφάλαιο της εποχής της χρηματιστικοποίησης,[5] είναι ένα κατεξοχήν σημείο υποκειμενικοποίησης και αποσπά τη χρηματιστική ομολογία των σύγχρονων διαδικασιών υποκειμενοποίησης. Οι ακριβείς διεργασίες, οι τόποι, οι μορφές και οι κάμψεις της χρηματιστικής υποκειμενοποίησης στην εποχή μας, εδώ και είκοσι χρόνια σχεδόν, δεν θα εξεταστούν εδώ, θα τεθούν μόνο οι όροι αυτής.

Πριν προχωρήσω, είναι μάλλον απαραίτητες κάποιες μεθοδολογικές διευκρινίσεις για τη χρήση της έννοιας του συστήματος, του έξω, της αναλογίας και του κεφαλαίου ως παρασίτου.

(α) Αναφερόμενος στη χρηματιστικοποίηση και στο χρηματιστικό κεφάλαιο, χρησιμοποιώ κάποιες φορές τη λέξη «σύστημα». Όμως, δεν αναφέρομαι σε ένα κλειστό, ομογενοποιημένο σύστημα, τοποθετημένο στην οικονομική βαθμίδα. Η χρηματοπιστωτική σφαίρα δεν είναι δομή αλλά δέσμες τεχνικών, οικονομικών και λογοθετικών πρακτικών, και σχετίζεται με δράσεις και διαδικασίες που διακλαδώνονται σε όλα τα κοινωνικά επίπεδα. Είναι ένα dispositif (Φουκώ) ή μια συναρμογή (assemblage, Ντελέζ). Ένα dispositif συντίθεται από τα ακόλουθα στοιχεία: γραμμές ορατότητας (πρόκειται για μια μηχανή όρασης του κόσμου, των σχέσεων και των συμβάντων), γραμμές εκφοράς (ένας

ειδικός τρόπος σύνταξης), γραμμές υποκειμενοποίησης και γραμμές δύναμης (βλ. σχ. Deleuze 1992: 160-162).[6] Η χρηματιστικοποίηση ως dispositif είναι ένας σχηματισμός που επιτελεί μια «δεσπόζουσα στρατηγική λειτουργία» (Φουκώ 1991: 132) σε συνεχή επεξεργασία: «Η χρηματιστικοποίηση αναπτύχθηκε ως μια τεχνολογία εξουσίας, προκειμένου να επικαθήσει στις κοινωνικές σχέσεις εξουσίας, με σκοπό την οργάνωσή τους και την ενίσχυση της αντοχής και της αποτελεσματικότητάς τους» (Σωτηρόπουλος-Μηλιός-Λαπατσιώρας 2019: 15). Χρησιμοποιώ λοιπόν τη λέξη «σύστημα», καθώς ως «σύστημα» (ή και διάταξη) έχει μεταφραστεί το dispositif στα ελληνικά. Στο κείμενο αυτό, θέτοντας το ερώτημα της λειτουργίας του χρηματιστικού dispositif, θα δούμε το χρηματιστικό κεφάλαιο ως μέσο παραγωγής: ως μια μηχανή. Ως μηχανή, το χρηματιστικό κεφάλαιο μηχανεύεται συνεχώς τακτικές παραγωγής κέρδους με τρόπο που (αρχικά) αίρει τις κοινωνικές-κρατικές κωδικώσεις· μετατρέπει κάθε παροντικό και μελλοντικό συμβάν σε προσδοκία κέρδους και παροντική προεξόφληση αυτής της προσδοκίας, και μεταλλάσεται – αλλάζει τις μορφές εμφάνισής του. Το χρηματοπιστωτικό «σύστημα» συντίθεται από πολλές μηχανές, λειτουργεί ως συνάρθρωση/συναρμογή (assemblage) μηχανών. Δεν είναι μια δομή, καθώς δεν υπάρχει μια μηχανή των μηχανών, αλλά είναι μηχανή μηχανών: Είναι σε διαδικασία συναρμογής με άλλες μηχανές, ένα δυναμικό σύνολο από μηχανές μηχανών, μια διασυνδεσιμότητα μηχανών (με τη γλώσσα, με την επιστήμη, με τα κράτη, με τα συμβάντα, με την πολιτική, με τους ιούς)· και είναι τέτοια μηχανή που, σε αντίθεση με τις τεχνικές μηχανές και τους μηχανισμούς, μπορεί να συνεχίσει να παράγει σε κατάσταση δυσλειτουργίας. Όπως και ο Νίτσε, ανήκει «στις μηχανές που μπορούν να γίνουν χίλια κομμάτια».[7] Αυτό είναι δυνατό, γιατί οι μηχανές (και οι μηχανές μηχανών) δεν είναι σαν τους μηχανισμούς «που ορίζουν συγκεκριμένες διαδικασίες σε ορισμένες τεχνολογικές μηχανές, ή αλλιώς μια συγκεκριμένη οργάνωση ενός έμβιου όντος» (Deleuze 2004: 219). Μόνο αν δούμε τη χρηματιστικοποίηση ως «μηχανή που πηγαίνει πέρα

από τον μηχανισμό της τεχνολογίας και την οργάνωση του έμβιου όντος» (ό.π.) και ως σύστημα που «ιχνηλατεί ισορροπίες που είναι πάντα ανισορροπίες» (Deleuze 1992: 159), μπορούμε να αντιληφθούμε τον κρίσιμο ρόλο της στην παραγωγή κυβερνησιμότητας και μη-κυβερνησιμότητας: της τάξης και του χαοτικού ορίου.

(β) Σύμφωνα με τη λογική του κειμένου αυτού, το χρήμα και οι ιοί-παράσιτα είναι μηχανές, και μάλιστα νομαδικές μηχανές, είναι μηχανές που έρχονται από έξω. Αλλά το έξω δεν αναφέρεται σε έναν χώρο· δεν υπάρχει ένας χώρος του έξω. Το έξω είναι η ασυμβατότητα, ο διχασμός ανάμεσα στην παρουσία δυνάμεων και στις γνώσεις· η αορατότητα ανάμεσα στις δυνάμεις και στα υποκείμενα. Αυτή η αορατότητα εισάγει την επινόηση της σκέψης του έξω: «μια σκέψη που αποποιείται κάθε υποκειμενικότητα για να κάνει να αναδυθούν σαν εκ των έξω τα όριά της» (Φουκώ 1998: 16, η επισήμανση δική μου). Αυτό το έξω είναι μια μορφή ενός επινοημένου έξω, μια κίνηση απόσυρσης-απομάκρυνσης για να υφανθούν ξανά το μέσα και οι γνώσεις. Αυτή η επινόηση του έξω συνίσταται «όχι στο να μας κάνει να δούμε το αόρατο [το έξω, το απόμακρο-κρυμμένο ανάμεσα στα πράγματα και στους ανθρώπους], αλλά στο να μας κάνει να δούμε πόσο είναι αόρατη η μη ορατότητα του ορατού» (ό.π.: 24). Γιατί, «πώς θα μπορούσαμε αλλιώς να γνωρίσουμε τον νόμο και να τον δοκιμάσουμε στ' αλήθεια, πώς θα μπορούσαμε να τον εξαναγκάσουμε να καταστεί ορατός, [...] αν δεν τον προκαλούσαμε, αν δεν πηγαίναμε με αποφασιστικότητα όλο και πιο μακριά προς το έξω, όπου όλο και αποτραβιέται; Πώς να δούμε αλλιώς την αορατότητά του, αν όχι αναποδογυρισμένο [...]» (ό.π.: 38-39).

Δεν έρχεται από έναν τόπο, λοιπόν, το έξω της χρηματιστικής μηχανής και το έξω του ιού, αλλά τα επινοούμε ως το έξω για να αναγνωρίσουμε την άσκηση των δυνάμεων επί των μορφών των ανθρώπων-έμβιων όντων και των κρατικών μηχανισμών.

Σε αυτό το πλαίσιο, το αντικείμενο που έρχεται από έξω, χρηματιστικό κεφάλαιο ή ιός, δεν στέκει ως ένα αντικείμενο-πράγμα εκτός των σχέσεων ασκώντας δύναμη επί των όρων των σχέσεων. Όπως θα δούμε παρακάτω, ακόμη και το παράσιτο έρχεται από έξω αλλά υπάρχει μόνο εντός του ανθρώπινου σώματος, σε σχέση με αυτό (και εντός αυτής της σχέσης παρεμβαίνει στις κοινωνικές σχέσεις). Έρχεται από έξω, αλλά δεν «ζει» παρά μόνο εντός των σχέσεων. Συνεπώς, θέτοντας σε λειτουργία αυτό τον τρόπο χρήσης των εξω-μηχανών, και παρά τη χρήση της έννοιας του απείρου, χρήση την οποία πραγματεύομαι στην υποσημείωση 18, οι δυνάμεις του έξω δεν «υψώνονται στο άπειρο»,[8] και άρα, δεν έχουν υπερβατικό/υπερβατολογικό χαρακτήρα.

(γ) Χρησιμοποιώ την ισχυρή λέξη της ομολογίας ιού και χρηματιστικού κεφαλαίου προκειμένου να αναδείξω την παραδειγματική τους σχέση.[9] Ο ιός συστήνεται ως η μεταφορά του χρηματιστικού κεφαλαίου, και κατά τούτο, υπάρχει μια παρέκκλιση του νοήματος των δυο αυτών στοιχείων. Κάποια μερικά στοιχεία του ιού συνδέονται με κάποια μερικά στοιχεία του χρηματιστικού κεφαλαίου, και από αναλογία σε αναλογία, αναδεικνύεται η ιογενής χρηματιστική τροπικότητα. Η εισαγωγή της παραδειγματικής σχέσης ιού και χρηματιστικού κεφαλαίου μάς είναι διπλά χρήσιμη: (i) Για να ξεφύγουμε από τον ανθρωπομορφισμό που επιβάλλει η σκέψη του κυρίαρχου Υποκειμένου και να αναδείξουμε την απωθημένη παρουσία ενός ζωικού συνεχούς (η θέση του Αγκάμπεν πάσχει από ανθρωπομορφισμό). (ii) Για να δείξουμε τη δυνατότητα μιας αντιστροφής: Αν με την αναλογική επέκταση της παραδειγματικής σχέσης το κεφάλαιο καθίσταται ο (ισχυρός, καταστροφικός, κυβερνολογικός) ιός και «εμείς οι πολλοί» οι ξενιστές, το κείμενο αυτό θέλει να δείξει την ενυπάρχουσα δυνατότητα μιας αντιστροφής της κατεύθυνσης άσκησης δύναμης στους δύο όρους της παραδειγματικής σχέσης· τη δυνητικά επικείμενη πραγματικότητα εμείς οι ξενιστές να γίνουμε οι ιοί, τα επικίνδυνα παράσιτα, μια πραγματικότητα που ζήσαμε στα γεγονότα των ετών 2011-2015. Μια

μεθοδολογική προφύλαξη: Εντός της χρηματιστικής κυβερνολογικής οι θέσεις των όρων δεν είναι διαμοιρασμένες, δεν υπάρχει μια κατανεμημένη πολικότητα.

(δ) Πρέπει, τέλος, να επισημανθεί ότι το κείμενο αυτό, παρόλο που διερευνά τις ομολογίες μεταξύ παρασίτων και χρηματιστικού κεφαλαίου, είναι ένα κείμενο γραμμένο και από τα εργαλεία που έχουν κατασκευάσει τόσα χρόνια οι Θέσεις. Συνεπώς, δεν θα μπορούσε να θεωρεί το χρηματιστικό κεφάλαιο παρασιτικό ή αντι-παραγωγικό, έναντι μιας πραγματικής οικονομίας.[10]

1. Η παρασιτική πτύχωση

«Για τη μετατροπή ενός κτηνιατρικού εργαστηρίου
για να γίνονται τεστ σε ανθρώπους για τον Covid-19
δεν χρειαζόταν κανένα μαγικό. Είναι πολύ εύκολο να προσαρμοστείς.
Το μόνο πράγμα που άλλαξα ήταν μερικά στοιχεία».
Debes Christiansen, κτηνίατρος,
ειδικός στους σολωμούς, Νησιά Φαρόε, 8.4.2020

Η έμβια εμπειρία, και συνεπώς, η εμπειρία της αρρώστιας, όπως έδειξε ο Καγκιλέμ, (μόνο) σε έναν πρώτο βαθμό είναι ατομική: «Δεν υπάρχει εμπειρία του εμβίου εν γένει, αλλά μόνον ενικές εμπειρίες ζωής, οι οποίες αντλούν την ενικότητά τους από το γεγονός ότι έρχονται διαρκώς αντιμέτωπες με τις αρνητικές αξίες της ζωής, για τις οποίες κάθε έμβιο οφείλει καταρχήν να ανακαλύψει, ιδίω κινδύνω και ιδία δαπάνη, τις απαντήσεις που δίνει ως έμβιο» (Macherey 2010: 147). Ειδικότερα, στην περίπτωσή μας, μπορούμε να θεωρήσουμε την ατομική βιολογική-σωματική κρίση που δύναται να βιώσουν τα σώματά μας λόγω του Covid-19 ενδεχομενική, επισφαλή και συγκρουσιακή. Ενδεχομενική, καθώς η προσβολή από τον ιό δεν είναι (μόνο) ζήτημα της δυνατότητας της συνάντησης-πρόσκρουσης σε ιούς αλλά και της ατομικής και

σωματικής μας ιδιοσυστασίας – δεδομένου ότι η σχέση μας με κάθε ιό είναι σχέση ενδεχομενική, λόγω της δυνητικής ευθυγράμμισης των εκάστοτε ατομικών γονιδίων μας με τον ιό.[11] Επισφαλή, στον βαθμό που το σώμα συνεχίζει να ζει με τον ιό δημιουργώντας αντισώματα, και συνεπώς, να παραλλάσσεται· και ενδοσυγκρουσιακή, καθώς το σώμα επιχειρεί να σκοτώσει τον ιό ο οποίος ζει από αυτό.

Η ατομικότητα της έμβιας εμπειρίας μάς ωθεί να την ορίσουμε ως ακύρωση της στατιστικής κανονικότητας: Σε αυτή την περίπτωση, η ατομική έμβια εμπειρία ορίζεται ως «αντι-στατιστική ατομικότητα» (Deleuze-Guattari 2017: 411).[12] Εν προκειμένω, όμως, καθώς η ατομική εμπειρία εντάσσεται σε μια συνθήκη επιδημίας, η στατιστική πιθανότητα μετασχηματίζεται σε συντελεσμένο κίνδυνο και ο συντελεσμένος κίνδυνος σε απαίτηση κρατικής και κοινωνικής δράσης για την προστασία της ζωής του πληθυσμού. Από την ατομική έμβια εμπειρία στην επιδημία, και ακολούθως, στην επιδημιολογική πολιτική κρίση.

Αξίζει να επισημανθούν δύο σημεία για τη μετατροπή της ατομικής έμβιας εμπειρίας σε κοινωνική έμβια εμπειρία με τη διαμεσολάβηση του ιού.

(α) Το παράσιτο «επιτίθεται πιο πολύ στις σχέσεις παρά στα όντα [...]. Πρόκειται για τη λογική της επιδημίας: ο ιός έχει πολλαπλασιαστεί, έχει διεισδύσει παντού. Η δράση του παρασίτου είναι το ότι εισέρχεται στη σχέση [...]. Μεσολαβεί [intercepte] σε όλους τους δεσμούς μεταξύ όλων των θέσεων» (Serres 2009: 414). Είναι ο τρίτος μεταξύ των δύο, ο τρίτος παριστάμενος ανάμεσα στην πιο στοιχειώδη σχέση· αλλά και ο τρίτος «στα κρατικά μυστικά».

(β) Επιπλέον, για τον Serres αυτός ο τρίτος «είναι εσωκλειόμενος από τον κύριο και το σπίτι του κυρίου, είναι κατανεμητέα εσωκλειόμενος σε κάθε σχέση. [...] Είναι ο εσωκλειόμενος τρίτος» (ό.π.). Η λογική της

επιδημίας είναι η διασπορά ενός παρασίτου που κινείται και παρεμβαίνει ως ένας εσωκλειόμενος τρίτος (κάποτε ασήμαντος, κάποτε θανατηφόρος). Και αντίστροφα, καθώς ο ιός μεταφέρεται μέσω σχέσεων, είναι η κοινωνική σχέση η οποία (ανα)παράγει τον ιό.

Η κίνηση είναι από την ενική έμβια εμπειρία στον τρίτο ανάμεσα, και ταυτόχρονα, μετά την (πιθανή) εισβολή του τρίτου στο σώμα, στον (πραγματικό ή υποθετικό) εσωκλειόμενο στο σώμα τρίτο. Αυτός ο τρίτος δεν υπάρχει παρά μόνο εφόσον υπάρχουμε εμείς, το ανθρώπινο ζωικό έμβιο ως κοινό. Και αντίστροφα, εμείς γινόμαστε εντέλει αυτός ο τρίτος καθώς αυτός υπάρχει μόνο εντός μας, μας καταλαμβάνει και υπάρχει από εμάς. Και όπως ο ιός αγκυρώνεται στο ανθρώπινο σώμα, θα δούμε παρακάτω ότι και το χρηματιστικό κεφάλαιο αγκυρώνεται στον πληθυσμό. Αυτή η μορφή του κεφαλαίου, που δεν είναι «μακριά» από εμάς, παρά την αίσθηση ενός μυστικού που ενέχει, υπάρχει από εμάς (τα αποτελέσματά του είναι άμεσα υλικά στη ζωή μας) και υπάρχει εντός μας (μας παράγει καθώς κυκλοφορεί). Αυτές οι μηχανές, χρηματιστικό κεφάλαιο και ιοί-παράσιτα, έρχονται από έξω (από μακριά), αλλά κινούνται από εμάς και τις κινούμε εμείς (είναι κοντά μας, μαζί μας).

«Το έξω δεν αποτελεί ένα ακίνητο όριο αλλά μια κινούμενη ύλη που ωθείται από περισταλτικές κινήσεις, από πτυχές και πτυχώσεις που σχηματίζουν ένα μέσα: όχι κάτι διαφορετικό από το έξω, αλλά ακριβώς το μέσα του έξω. [...] Το μέσα ως μια διεργασία του έξω [...] με τον ίδιο τρόπο που το καράβι θα μπορούσε να θεωρηθεί πτύχωση της θάλασσας» (Deleuze 2005: 163, 164). Η πτύχωση, το μέσα που είναι μόνο μια πτυχή του έξω, το ζήτημα από το οποίο μοιάζει να καταδιώκεται όλο το έργο του Φουκώ σύμφωνα με τον Ντελέζ (ό.π.), αναφέρεται στις διαδικασίες υποκειμενοποίησης. Ίσως, όμως, έχει αξία να δειχθεί ότι υπάρχει και μια βιολογική διαδικασία πτύχωσης, μια έμβια πτύχωση· εν προκειμένω, μια παρασιτική πτύχωση: Ότι

είμαστε ως όντα, όχι ως ανθρώπινα όντα αλλά ως άνθρωποι-ζώα, ένα μέσα του έξω. Έτσι, το έμβιο σώμα μας είναι ήδη ιός, παράσιτο· γνωστά πράγματα, αλλά ίσως όχι αποδεκτά, απωθημένα. Οι ιοί και το χρηματιστικό κεφάλαιο αποτελούν δύο δυνάμεις του έξω που, ως άτομα και πληθυσμός, τα απωθούμε, τα αρνούμαστε και τα πολεμάμε, ιατρικά και ηθικολογικά (αναφέρομαι στην πάνδημη ηθικολογική απαξίωση του χρηματιστικού κεφαλαίου). Όμως, ως δυνάμεις του έξω, συγκροτούν το μέσα μας.

Η εισαγωγή από τον ιό του ζητήματος της ζωικής ανθρωπινότητάς μας θέτει εκ νέου σε κρίση την έννοια του «ιστορικού Ανθρώπου» ως συγκεκριμένη μορφή κυριαρχίας επί της γης (στη φύση, στα άλλα έμβια όντα, στο κλίμα) και των σχέσεων με τις συνθήκες ζωής του και τον εαυτό του. Αυτή η κρίση δεν είναι η αναγνώριση της περατότητας των σχέσεων με το σώμα μας και τη φύση, καθώς η αποδοχή αυτής της περατότητας είναι ήδη μέρος της συγκρότησης του νεωτερικού ιστορικού ανθρώπου· διότι για τον Φουκώ, ο ιστορικός άνθρωπος συγκροτείται στη βάση της αποδοχής της περατότητας των πραγμάτων και των όντων (συνθήκες ζωής, άλλα όντα, οικονομία, γλώσσα), δηλαδή, της ιστορικότητάς τους, και μόνο σε μια δεύτερη στιγμή, με μια κίνηση «αντιστροφής», ο άνθρωπος μετατρέπει την παθητικότητα στην οποία τον ωθούσε η αποδοχή της περατότητας του χαρακτήρα του «σε ένα δικαίωμα πάνω σε ένα γίγνεσθαι [...]. Είναι αυτός που [με αυτή τη δεύτερη κίνηση της συγκρότησής του] σκιαγραφεί μια ιστορία της ανθρώπινης ζωής, μια ιστορία της οικονομίας, μια ιστορία των γλωσσών» (Φουκώ 1986: 504-505).[13] Ο άνθρωπος γίνεται ο άνθρωπος που φτιάχνει ιστορία, που σχηματίζει τον κόσμο και τα στοιχεία της ζωής του. Αναλαμβάνει αυτός μόνο, αυτό το εξαιρετικό είδος, την ιδιοποίηση του κόσμου. Όσο ο ιστορικός (και μετα-ιστορικός) άνθρωπος συντίθεται πλέον εντός ενός ορίζοντα εξημερωμένης φύσης και διαρκώς οικειοποιούμενων φυσικών και κοινωνικών σημείων, τόσο η χρηματιστική κρίση (ως μέρος μιας

ακατανόητης χρηματιστικής πολεμικής μηχανής) όσο και η πανδημία τον υποχρεώνουν στην αναγνώριση των χρηματιστικών και ζωικών δυνάμεων ως δυνάμεων του έξω, μη ιδιοποιήσιμων. Ο κόσμος παραμένει άγριος. Πάντα θα υπάρχει ένα επικίνδυνο αδιαφοροποίητο απόθεμα. Ίσως πενήντα χρόνια μετά το συμβάν της γαλλικής σκέψης των '60-'70, τώρα, σε μια στιγμή ιστορικής πανουργίας, η ιστορία συναντιέται με αυτή τη «στιγμή» της σκέψης θέτοντας σε δημόσια κρίση το ιστορικό καθεστώς του «ανθρώπινου συνθέματος» του 19ου-20ού αιώνα. Η πανδημία μοιάζει να είναι η φρικώδης δημοσιοποίηση της κρίσης αυτού του συγκεκριμένου ιστορικού συνθέματος «Άνθρωπος» (το Υποκείμενο)· αυτή η αναπάντεχη μαζική κυκλοφορία ενός οριακά έμβιου όντος που τον αναγκάζει να κρυφτεί, να υποστεί την ιστορία ενός άλλου είδους (για τη βιολογία, οι ιοί είναι και δεν είναι έμβια όντα).

Ο άνθρωπος-ζώο είναι ξενιστής, ο ιστορικός άνθρωπος είναι παράσιτο: «Ο άνθρωπος είναι το καθολικό παράσιτο, όλα γύρω του είναι χώροι ξενισμού. Ζώα και φυτά είναι πάντοτε οι ξενιστές του με την έννοια ότι τον υποδέχονται. [...] Πάντοτε παίρνει, ποτέ δεν ανταποδίδει. Τη λογική της ανταλλαγής και του δώρου την προσαρμόζει προς όφελός του, έτσι φέρεται σε ολόκληρη τη φύση» (Serres 2009: 62). Η πανδημία προσφέρει τη δυνατότητα μιας άλλης επινόησης, ένα εγώ/εμείς ως ζωική δημιουργία την οποία έχουμε απωθήσει. Ο άνθρωπος-ζώο είναι διάτρητος, δυνητικά προσβεβλημένος από μικροοργανισμούς (ιούς, μικρόβια, βακτήρια) που, ως τελεστές, μετασχηματίζουν την κατάστασή του. Ζώα και εμείς, υποκείμενο μέρος μιας «φυσικής πολιτικής» (και όχι μιας πολιτικής της φύσης) που οι τρόποι της είναι οι συνεχείς προσμίξεις, παραλλαγές, ενίοτε παράταιρες και επικίνδυνες, καθώς συμβαίνουν εισβολές παρασίτων, βακτηρίων και ιών που παραμένουν ανενεργοί, μας αρρωσταίνουν, μας σκοτώνουν και μας ενδυναμώνουν. Είμαστε σε μια συνεχή διαδικασία ανταλλαγής, πρόσμιξης με το μικρό, το ασήμαντο. Αυτή είναι η ορατότητα που προκαλεί η πανδημία: Το έξω του σώματός μας είναι ήδη μέσα, και το

έξω αυτό είναι σχεσιακό και πτυχώνεται εντός μας· και έτσι, ως μια διεργασία πτύχωσης του εξω-ζωικού, ο άνθρωπος μετατρέπεται σε ένα συνεχές του ζωικού, ένα μέρος αυτού, μια κοπή-δίπλωμα του ζωικού·[14] άλλοτε μια ασήμαντη, άλλοτε μια καταστροφική πτύχωση. Η σχέση με τον ιό προσφέρει τη δυνατότητα μιας απο-υποκειμενοποίησης (désassujettissement), την αποφόρτωση της ιδέας του περίκλειστου ανθρώπου· την αποκωδίκωσή μας ως περιφραγμένοι άνθρωποι μέσα από την αποδοχή του σώματός μας ως σώματος ροών και άμορφης ύλης με δυνατότητες ποικίλων, θετικών ή αρνητικών, αναπάντεχων συναντήσεων. Μετατρεπόμαστε και πάλι σε ξενιστές, σε υποδοχείς των άλλων.

Το παράσιτο αποκωδικοποιεί τον άνθρωπο καθιστώντας τον σάρκα ξενιστή, ή ακόμη, τον αποκωδικοποιεί πλήρως αποσυνθέτοντάς τον. Η αποδοχή της παρασιτικής πτύχωσης ως μέρος της ζωικής μας κατάστασης δεν εμπίπτει απαραίτητα σε μια απαίτηση ιστορικής παλινδρόμησης ή επιστροφής, και κατά τούτο, δεν θέτει σε κρίση την τάση της μετα-ανθρωπινότητας, τις επινοήσεις μιας μετα/δια-ανθρωπινότητας. Μπορεί να ισχύει και το αντίθετο, καθώς αυτή η τάση θα μπορούσε να είναι η αναπαράσταση μιας διαφυγής ή μια ανθρώπινη υπερπλήρωση εντός του ανθρωποζωικού συνεχούς.

Το έξω, ιός και χρηματιστικό κεφάλαιο, είναι η άμορφη δύναμη, η «κινούμενη ύλη» που μας συγκροτεί εφόσον υλοποιείται εντός μας· είμαστε τόσο πολύ η διεργασία μικρών σωματιδίων και υλικών διεργασιών. Η σχέση των μικρών εξω-σωματιδίων και του σώματος είναι ομόλογη με τις χρηματιστικές διεργασίες: Όπως ο ιός υπάρχει μόνο εφόσον υπάρχουμε εμείς και από εμάς, έτσι και η χρηματιστικοποίηση, αυτή η ισχύουσα μορφή-ρύθμιση του καπιταλισμού, υλοποιείται καθώς αγκυρώνεται στο σώμα του πληθυσμού (και πτυχώνεται στα άτομα καθιστώντας τα χρηματιστικά υποκείμενα). Η χρηματιστικοποίηση είναι μια «ασταθής θεσμική διαμόρφωση ευάλωτη σε κλυδωνισμούς,

[...] [μια] εύθραυστη ρύθμιση» (Σωτηρόπουλος-Μηλιός-Λαπατσιώρας 2019: 219, 197), σύμφωνα με τους όρους της οποίας το κράτος δεν (μπορεί να) είναι ο παραγωγός ασφάλειας της κεφαλαιακής κίνησης, παρά μόνο ένας παράγοντας αυτής. Στη συνθήκη της χρηματιστικοποίησης, το κρίσιμο για την ολοκλήρωση της διαδικασίας κερδοφορίας μέγεθος της εμπιστοσύνης δεν παράγεται από ένα κέντρο, αλλά παράγεται δικτυακά στα άπειρα σημεία μετακινούμενης τοποθέτησης των χρηματιστικών προϊόντων. Λόγω αυτής της μετακινούμενης τοποθέτησης και της διαρκούς διαδικασίας τιμολόγησης και ανατιμολόγησης των χρηματιστικών αγαθών, το μέγεθος της εμπιστοσύνης καθίσταται ασταθές, και συνεπώς, δεν αναφέρεται σε έναν διαμοιρασμό βεβαιότητας-αβεβαιότητας. Τα χρηματιστικά αγαθά τιμολογούνται ως προς τον βαθμό συγκεκριμένου κινδύνου που φέρουν σε σχέση με την προσδοκώμενη πορεία παραγωγής κέρδους, μια διαδικασία τιμολόγησης που οι Σωτηρόπουλος-Μηλιός-Λαπατσιώρας ονομάζουν «προσαρμογή στο ενδεχόμενο» (2019: 282). «Οι χρηματοπιστωτικές αγορές, προκειμένου να τιμολογήσουν τίτλους διαφόρων τύπων, ανάγονται πραγματικά στο έδαφος επί του οποίου κάθε συμμετέχων στην αγορά αποκτά ένα προφίλ κινδύνου, που λειτουργεί ως βάση για την τιμολόγηση της οποιασδήποτε τυχαίας απαίτησης εις βάρος του. [...] Μ' αυτό τον τρόπο, οι χρηματοπιστωτικές αγορές τυποποιούν τους συμμετέχοντες στην αγορά επί τη βάσει του κινδύνου» (ό.π.: 281). Το αντικείμενο που αξιολογείται για να οριστεί το προφίλ κινδύνου, και άρα, να τιμολογηθεί το χρηματιστικό προϊόν, είναι εντέλει ο πληθυσμός: η νόηση, η εργασία, ο πλούτος, οι πολιτικές του δράσεις, τα συμβάντα του βίου. Προκειμένου να περιοριστούν οι πολιτικοί και «ηθικοί» κίνδυνοι που θα αναταράξουν το χρηματοπιστωτικό σύστημα, οι κανόνες ζωής του πληθυσμού απαιτείται να οριστούν με βάση τον κεφαλαιακό γνώμονα. Το χρηματιστικό κεφάλαιο (ανα)συγκροτεί τον πληθυσμό αξιολογώντας συνεχώς το προφίλ κινδύνου των συμμετεχόντων στην αγορά και την ποσότητα κέρδους που μπορεί να «σφετεριστεί-αιχμαλωτίσει». Θα

έλεγα ότι πληθυσμός και άτομα υπάρχουν ως μια διεργασία της χρηματιστικοποίησης. Με αυτό τον τρόπο, η χρηματιστικοποίηση αποτελεί το μέσο κυβερνησιμότητας των παραγωγικών διαδικασιών[15] και της ζωής του πληθυσμού σε πλανητικό επίπεδο. Αν, όμως, συμβαίνει έτσι, είναι σε αυτό τον πληθυσμό στον οποίο παράγεται και αγκυρώνεται η δυνατότητα αυτής της κυβερνησιμότητας. Η αγκύρωση του μεγέθους της εμπιστοσύνης στα στοιχεία ζωής και εργασίας του πληθυσμού που επιζητά το χρηματοπιστωτικό σύστημα, μετατρέπει το χρηματιστικό κεφάλαιο από παράσιτο που σφετερίζεται τη ζωή και την εργασία του πληθυσμού σε ξενιστή του πληθυσμού, ο οποίος λαμβάνει πλέον τη θέση του παρασίτου. Αν το χρηματιστικό κεφάλαιο αγκυρώνεται στο πιο ανίσχυρο σημείο (το οποίο καταστρέφει και εξαντλεί – πρβλ. ότι στον δημόσιο λόγο οι χρηματιστές ονομάζονται και οικονομικοί δολοφόνοι), αυτή η αγκύρωση συνιστά την επισφάλεια του χρηματιστικού κεφαλαίου, την αδυναμία του. «Το χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο δημιουργεί την κοινωνία καθ' ομοίωσιν του κεφαλαίου, και η κοινωνία γίνεται η άγκυρα του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου. Αυτό το ασταθές καθεστώς είναι η αέναη κρίση του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου» (Bryan 2012: 175-176). Θα δούμε παρακάτω πώς ο κόσμος των φτωχών έγινε το ταραχώδες παράσιτο του χρηματιστικού συστήματος.

2.
Οι κρατικοί μηχανισμοί και οι έξω-μηχανές

Το κράτος συντίθεται από ανθρώπους, αγαθά, χρήμα, εδάφη, πολίτες και νόμους, αλλά δυσκολεύεται να συντεθεί από ιούς και «παρασιτικό» κεφάλαιο· η επαφή με αυτά πρέπει να εξημερωθεί. Τα κράτη δεν συντίθενται ούτε από το χρηματιστικό κεφάλαιο ούτε από τους ιούς, γιατί και τα δύο κινούνται θεωρώντας τα στοιχεία που συνθέτουν ένα κράτος – τα εδάφη, τα αγαθά, το χρήμα, τους πολίτες, τους νόμους

κλπ. – διαπερατά στοιχεία με τα οποία δεν συνάπτουν σταθερές σχέσεις (την ίδια στιγμή συνάπτουν και δεν συνάπτουν σχέσεις). Για το χρηματιστικό κεφάλαιο και τους ιούς, τα στοιχεία αυτά είναι απλώς ποσότητες του προφίλ κινδύνου-αξίας που κατέχουν· είναι αντικείμενα προς αξιολόγηση για «αιχμαλώτιση» κέρδους (από το χρηματιστικό κεφάλαιο), και συνεπώς, είναι αδιάφορα αντικείμενα. Οι ιοί ενδιαφέρονται μόνο για τα σώματα που κυκλοφορούν, με τα οποία συνάπτουν ή δεν συνάπτουν σχέσεις. Αποτελεί πλέον κοινό λόγο ότι ο Covid-19 έδειξε ότι διαπερνά κρατικούς κατακερματισμούς και πολιτισμικές κωδικώσεις (η εισαγωγή της εθνικιστικής και ρατσιστικής ταξινόμησης έρχεται μετά). Υπάρχει ένα πρόβλημα στις σχέσεις κράτους και ιών, κράτους και χρηματιστικού κεφαλαίου, που μας μοιάζει ομόλογο.

Ο ιός-παράσιτο ως ο τρίτος όρος του Serres, αυτός ο «τελικά» εσωκλειόμενος τρίτος, δεν είναι μια εξωτερικότητα[16] αλλά μάλλον πρέπει να τον σκεφτούμε ως ένα έξω σε σχέση με το κράτος· ως μια μηχανή, και ειδικά μια μηχανή του πολέμου. Μια μηχανή του πολέμου «προωθεί ένα furor εναντίον του μέτρου, μια ταχύτητα εναντίον της βαρύτητας, ένα μυστικό εναντίον του δημόσιου [όπως και το παράσιτο του Serres], μια ισχύ εναντίον της ηγεμονίας, μια μηχανή εναντίον του μηχανισμού» (Deleuze-Guattari 2017: 432). Τι άλλο είναι και τι άλλο κάνουν οι ιοί και το χρηματιστικό κεφάλαιο παρά όλα αυτά; Εισάγουν μια παραφορά, μια ταχύτητα, ένα μυστικό (ο ιός πρέπει να αποκωδικοποιηθεί και δεν ξέρουμε τη διάρκεια της κίνησής του, οι λεπτομέρειες των χρηματιστικών παραγώγων θεωρούνται ακατανόητες ακόμη και για τους οικονομολόγους)· εισάγουν την ισχύ έναντι της κωδικωμένης πολιτικής ηγεμονίας, των κρατικών κωδικώσεων – έναντι εδαφικών φραγμών, έναντι της ισχύος των νόμων. Μπροστά σε αυτή την κατίσχυση των ιο-χρηματομηχανών, η κρατική κεντρικότητα στην οργάνωση των εξουσιαστικών σχέσεων μοιάζει εξαντλημένη ή αδύναμη (μιλώντας για κρατική κεντρικότητα, δεν αναφέρομαι σε έναν

κρατικό τόπο-κέντρο). Ως μηχανές του πολέμου, είναι χωρίς εσωτερικές ιδιότητες και χωρίς βαρυτικό κέντρο. Υπάρχουν ως δυνάμεις που κινούνται με υψηλή ταχύτητα κίνησης-μετάδοσης. Όμως, η κίνησή τους δεν είναι από το σημείο α στο σημείο β. Η κίνησή τους γίνεται από το σημείο α σε κάθε πιθανό σημείο β, και συνεπώς, αυτή δεν συνιστά μια γραμμική μετακίνηση από το σημείο α στο σημείο β. Όλα τα σημεία της Γης, κάθε άνθρωπος ή ζώο, μπορούν να λειτουργήσουν ως σημεία κερδοφορίας ή σημεία υποδοχής. Τα εμπόδια παρέχουν τη δυνατότητα της παρέκκλισης. «Κάθε επιμέρους ρύθμιση που δεν αμφισβητεί τις ρίζες της χρηματιστικοποίησης είναι τελικά σε σημαντικό βαθμό μάταιη. Από τη στιγμή που θα "καθαρογραφεί στο χαρτί", τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα [...] δεν θα κάνουν εκείνο που απαγορεύεται, αλλά το αμέσως επόμενο πράγμα που θα τους επιτρέψει να παρακάμψουν ή και να ακυρώσουν τη ρύθμιση» (Μηλιός-Σωτηρόπουλος 2011: 469). Η δυνητικότητα της κίνησής τους προς κάθε κατεύθυνση θέτει σε κρίση την κερματισμένα ομοιογενοποιημένη χωρικότητα-χρονικότητα του κλασικού καπιταλισμού και του έθνους-κράτους.[17] Αν μια κίνηση είναι δυνατή προς κάθε κατεύθυνση, τότε η αυλάκωση του χώρου καταργείται και η χρονικότητα γίνεται πυκνή – ο χρόνος της είναι αυτός των πιο μικρών μονάδων. Συμβαίνει, λοιπόν, κάτι επιπλέον λόγω της διάσπαρτης μετακίνησης υψηλής ταχύτητας: Όλα τα σημεία είναι υποκείμενα στην παρουσία τους, όλος ο χώρος είναι δικός τους, τα εδάφη και τα έμβια όντα γίνονται σημεία υποδοχής-προσβολής. Συνεπώς, ο χώρος για τις πολεμικές μηχανές παύει να έχει διαστάσεις και καθίσταται διάχυτος, διάστικτος από τις εντάσεις που παράγονται στα σημεία υποδοχής τους (τα άπειρα δυνατά σημεία).[18] Ο ιός, καθώς μεταδίδεται από το σημείο α στα άπειρα δυνατά σημεία β, καθίσταται ο θόρυβος που δεσμεύει όλους τους άλλους θορύβους.[19] Η χρηματιστική σχέση καταλαμβάνει όλο τον χώρο επεκτείνοντας τα όριά του· και ακόμη, δημιουργούνται νέα επίπεδα χώρου ενόσω επινοούνται νέα αντικείμενα κεφαλαιακών σχέσεων. Ο ιός είναι πάντα ιογόνος, παραγωγικός καθώς παράγει τον εαυτό του και

μετασχηματίζει την κατάσταση του σώματος στο οποίο εισέρχεται. Και όπως ο ιός, το χρηματιστικό κεφάλαιο φαίνεται να είναι το πράγμα που παράγει τον εαυτό του, το πράγμα που ως ιός παράγει τον εαυτό του. «Σ' αυτή τη μορφή κεφάλαιο-τόκος εκλείπει κάθε μεσολάβηση και το κεφάλαιο έχει αναχθεί στον πιο γενικό του, και για το λόγο αυτό ανεξήγητο αφευατού του και παράλογο τύπο» Μαρξ (1978: 1004). Αν, όπως γράφει ο Μαρξ, το τοκοφόρο κεφάλαιο είναι για τη λαϊκή αντίληψη το «par excellence κεφάλαιο», τι σημαίνει η δημόσια, διάχυτη κατηγορία του χρηματιστικού κεφαλαίου ως παρασιτικού και ανήθικου; Ίσως να είναι μια εικόνα σκέψης για το πού συμβαίνει κάτι η οποία σκαλώνει στο σημείο εμφάνισης του κεφαλαίου. Ίσως όμως, σύμφωνα με τη λογική του κειμένου αυτού, να είναι και το μίσος για τα παράσιτα, δηλαδή, για το υγρό στοιχείο, τη διάχυτη, διάσπαρτη κίνηση, ή/και η επιθυμία να είσαι ξενιστής, να έχεις οργανωμένο σώμα, να είσαι σε περιφραγμένο έδαφος.

Αν ισχύουν όλα αυτά, οι ιοί και το χρηματιστικό κεφάλαιο είναι άμορφες δυνάμεις του έξω. Η άμορφη δύναμή τους τείνει να εξαρθρώσει τους κρατικούς μηχανισμούς (καθιστώντας τους διαπερατούς, τυφλούς και ανήμπορους) και το ανθρώπινο είδος (καθιστώντας το ζωική ύλη). Αυτά τα δύο έξω είναι άμορφες δυνάμεις, που ως πολεμικές μηχανές, κινούνται ενάντια στους κρατικούς μηχανισμούς και στην «κρατική λογική» του ανθρώπινου είδους (τη συγκρότηση και ταξινόμηση των ειδών). Αν η χρηματιστική μηχανή επιτίθεται στα κράτη και στην «πραγματική οικονομία» (sic), επιτίθεται αντίστοιχα και στη διαρρύθμισή τους –αναδιοργανώνοντας τα κράτη, την «πραγματική οικονομία» και τη διαρρύθμισή τους, και την ίδια στιγμή κυβερνώντας τα (μέσω της αξιολόγησης, όπως είδαμε)–, και αυτή η επίθεση γίνεται από ένα έξω το οποίο ορίζεται ως η αφηρημένη μορφή του κεφαλαίου. Είναι το χρηματιστικό κεφάλαιο που τείνει να γίνεται η αφηρημένη μορφή κεφαλαίου, και όχι η αγορά, καθώς η αγορά είναι περισσότερο μια διαρρύθμιση κεφαλαίου και κράτους (άρα, είναι μια διαρρύθμιση

εδάφους ή άυλου χώρου που κλίνει προς ή δείχνει ένα έδαφος). Το χρηματιστικό κεφάλαιο επιτίθεται στο κράτος θεωρώντας το σημείο κερδοφορίας, και είτε αδιαφορεί για το κράτος είτε το παρακάμπτει, καθώς, από την αξιωματική του κεφαλαίου, το κράτος δεν αποτελεί σημείο παραγωγής εγγύησης για την κίνησή του (θα αναφερθώ παρακάτω σε αυτό). Η ρύθμιση της σχέσης κράτους και κεφαλαίου (υποκείμενη και στην πολιτική βαθμίδα) έρχεται (αναλυτικά) αργότερα ως μια διαρκώς ανανεούμενη σχέση, καθώς, μέσω της διαδικασίας της χρηματιστικοποίησης, θα ανατιμολογείται συνεχώς το προφίλ κινδύνου που αποκτούν οι παίκτες (κράτη, εργαζόμενοι, άλλες μορφές κεφαλαίου, πρώτες ύλες, κοινωνικά γεγονότα, φυσικά φαινόμενα). Με αυτή την ειδική έννοια μόνο, αυτή της διαρκούς αξιολόγησης, η οικονομική κρίση που ξέσπασε το 2008 δεν θα ξεπεραστεί, αλλά και στο ίδιο πλαίσιο, η παρούσα συνθήκη είναι μια συνθήκη διαρκούς κρίσης, με όλες τις πολιτικές συνέπειες και ευκαιρίες που παρέχει κάθε συνθήκη.

Ο ιός επιτίθεται από ένα έξω, που είναι ένα εξω-ανθρώπινο στοιχείο ζωής της γης. Και εδώ, αυτή η τοπολογία αφορά ένα ορισμένο επίπεδο ανάλυσης, καθότι είδαμε ότι ο ιός υπάρχει από εμάς. Είναι ενδιαφέρον ότι ο ιός μοιάζει με εμάς, τους ξενιστές του, και όχι με το είδος του: Οι ιοί «έχουν περισσότερες ομοιότητες με το γενετικό υλικό των ξενιστών τους παρά με το γενετικό υλικό άλλων ιών».[20] Το παράσιτο, αυτό το έξω που εισέρχεται μέσα μας και γίνεται εμείς, μπορεί να θεωρηθεί ως έκφραση της απωθημένης ζωικότητάς μας. Και με έναν άλλο τρόπο, αυτό το έξω είναι το πιθανό αποτέλεσμα μιας επαφής, μιας πρό(σ)κλησης, μιας εγγύτητας. Όπως πολλές μελέτες έχουν δείξει, η σχέση των ιών της γρίπης και του ανθρώπου περνά και μέσα από οριακά αντικείμενα κεφαλαιακής αξιοποίησης. Το έξω του ιού μπορεί να παραχθεί από την κίνηση της κεφαλαιακής αξιοποίησης σε σημεία επικίνδυνων συναντήσεων των έμβιων ειδών.[21]

Οι χρηματιστικές μηχανές και οι επιδημίες δεν είναι, δυστυχώς, συμβολικής τάξης, και έτσι μπορεί να είναι επώδυνα καταστροφικές. Η υπαγωγή μας στην χρηματιστική αξιολόγηση είναι συνεχής και αφορά κάθε επίπεδο της ζωής μας.[22] Οι αναπάντεχες, παράταιρες-επικίνδυνες συναντήσεις των σωμάτων μας με ιούς, παράσιτα κ.ά., με αυτά τα επικίνδυνα μικρά, ήταν ανέκαθεν παρούσες, μέρος της ιστορίας μας, κι ας νιώθουμε ότι επιστρέφουν από ένα παρελθόν που είχε ξεχαστεί και απωθηθεί. Ίσως γιατί, εκτός από το ζήτημα του ιστορικού Ανθρώπου όπως το εξέθεσα παραπάνω, δεν υπάρχει συλλογική μνήμη μιας τέτοιας εμπειρίας. Όμως, η παρούσα κρίση καταδεικνύει ότι ως έμβια όντα είμαστε σε μια διαρκή διαδικασία αναπάντεχων και παράταιρων συναντήσεων, και από αυτή την άποψη, είμαστε δημόσιοι και γήινοι. Αυτή η εμπειρία δεν μπορεί να συμπεριληφθεί στην κρατική λογική, γιατί η κρατική λογική σχηματίζεται καθώς ταξινομεί και αποκλείει (ή παρακάμπτει) τις παράταιρες, επίφοβες συναντήσεις.

Κάτι ακόμη: Στο επίπεδο της εισόδου του παρασίτου στο ανθρώπινο σώμα, της επικίνδυνης βιολογικής συνάντησης ιού και ανθρώπινου σώματος, μάλλον δεν τίθεται ζήτημα βιοπολιτικής. Η βιοπολιτική μετατρέπει στοιχεία της ζωής σε αντικείμενα πολιτικής, αλλά τα στοιχεία αυτά νοούνται ως ατομικά στοιχεία ενός πληθυσμού. Ως τέτοια, βρίσκονται ήδη εντός του ρυθμισμένου-ταξινομημένου ανθρώπινου είδους (το ανθρώπινο είδος είναι ένα κατώφλι μετά το όριο της συνάντησης του ζωικού αταξινόμητου σώματος με τις εξω-μηχανές). Έτσι, τα βιοπολιτικά στοιχεία ζωής και θανάτου είναι ήδη στοιχεία του ιστορικού ανθρώπινου είδους, και με αυτό τον τρόπο καθίστανται αντικείμενα κρατικών πολιτικών. Ο Φουκώ υποστηρίζει, (ανα)δημιουργώντας την έννοια της βιοπολιτικής, ότι αυτή κατέστη δυνατή όταν «η κατάκτηση ενός σχετικού ελέγχου πάνω στη ζωή απομάκρυνε μερικές από τις πιο άμεσες απειλές του θανάτου» (Φουκώ 1978: 174-175) και κερδήθηκε ελεύθερος χώρος. «Όταν ο θάνατος αρχίζει να μην τυραγνάει άμεσα τη ζωή», μπορούμε «να μιλήσουμε για

“βιο-πολιτική” για να δηλώσουμε αυτό που μπάζει τη ζωή και τους μηχανισμούς της στον χώρο των ανοιχτών σχεδιασμών, και που κάνει την εξουσία-γνώση όργανο μεταμόρφωσης της ανθρώπινης ζωής» (όπ.π). Όμως, ήδη από τότε, ο Φουκώ (λες και μας) προειδοποιεί (έναντι των καταχρήσεων της έννοιας) ότι η ζωή (και ο θάνατος) ξεγλιστρά συνεχώς από τη βιοπολιτική: Η μετατροπή των στοιχείων ζωής του πληθυσμού σε αντικείμενα πολιτικής «δεν σημαίνει ότι η ζωή [και άρα, και η αρρώστια] ενσωματώθηκε ολοκληρωτικά μέσα σε τεχνικές που την εξουσιάζουν και την διευθύνουν» (ό.π.). Με την πανδημία, η ζωή ξεγλιστρά από τον βιολογικό-δημογραφικό-ιατρικό έλεγχο του πληθυσμού, και συνεπώς, του εκάστοτε ατόμου ως έμβιου όντος,[23] μέσω μιας αναμενόμενης, στον βαθμό που είμαστε έμβια όντα, αλλά απωθημένης, στον δυτικό κόσμο κυρίως, συνάντησης των σωμάτων μας με μια επικίνδυνη ζωική υλικότητα. Σε αυτό το κατώφλι του ζωικού εργαστηρίου, όπου η έννοια του βίου συστέλλεται μπροστά στη μαζική απειλή της ζωής, η βιοπολιτική τίθεται σε παύση. Η βιοπολιτική έπεται, τοποθετείται, όχι τόσο χρονικά αλλά αναλυτικά, μετά από αυτό το κατώφλι.

3. «Το παράσιτο επινοεί μια κυβερνητική» (M. Serres)

Ήδη σημειώθηκε ότι το παράσιτο-ιός-βακτήριο, το χρηματιστικό αγαθό-παράγωγο, προσβάλλει-παρεμβαίνει στις σχέσεις όντων και οικονομικών αγαθών. Είναι ο τρίτος που παρεμβαίνει-μεσολαβεί στις σχέσεις των όντων, και την ίδια στιγμή είναι ο εσωκλειόμενος των όντων και των πραγμάτων. Είναι αυτός που δεν έχει θέση, καθώς η θέση του έξω είναι μια θέση μη-θέση – θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι μια θέση στο πλάι των πραγμάτων (πρόκειται για ένα αναλυτικό έξω-πλάι, καθώς σωματικά-υλικά ο τρίτος βρίσκεται εντός). Αλλά αυτός ο τρίτος είναι που κυβερνά τις σχέσεις εισβάλλοντας, αξιολογώντας,

τιμολογώντας, ανατιμολογώντας, διαταράσσοντας δίκτυα, ολοκληρώματα, δομές. Αυτός ο «ανεπαίσθητος» τρίτος είναι το στρατηγικό σημείο, είναι κυβερνο-λογικός. Εισάγει τη λογική της ενδυνάμωσης και αποδυνάμωσης των όντων και των σχέσεων, την κυβερνησιμότητα και τη μη-κυβερνολογική, τη χαοτική δυναμική. Η κυβερνολογική παράγεται εξίσου από το ανεπαίσθητο μικρό, από το ασήμαντο, το μη καταγεγραμμένο, και όχι μόνο από τα μεγάλα εμφανή ολοκληρώματα και τους κρατικούς μηχανισμούς. Τα παράσιτα είναι κυβερνολογικά και ταραχώδη.

«Η παρασιτολογία χρησιμοποιεί το λεξιλόγιο του ξενιστή: εχθρότητα ή φιλοξενία. [...] Μικρή απόκλιση, επιστροφή σε μια ενισχυμένη σταθερότητα· μικρή απόκλιση, αστραπιαίος πολλαπλασιασμός, αναρίθμητοι όλεθροι. [...] Ο τρίτος [το παράσιτο, ο ιός] τον οποίο αποκλείουμε, όταν αποκλείουμε αυτές τις λογικές, είναι πολύ απλά, η ιστορία. Μικρός στο μέγεθος, και πολλαπλασιάζεται τρελά. Ανεπαίσθητος, και καταλαμβάνει τον χώρο» (Serres 2010: 390-391). Ο ιός και το χρηματιστικό κεφάλαιο είναι η λογική του μικρού. Το μικρό, κινούμενο ανεπαίσθητα, διαταράσσει το ατομικό σώμα και τον παγκόσμιο χώρο: Ένα συμβάν που το χρηματοπιστωτικό σύστημα δεν θα μπορέσει να προεξοφλήσει, μια ανεπαίσθητη ζωική είσοδος στην οποία το σώμα δεν θα καταφέρει να προσαρμοστεί εφόσον δεν έχει ήδη αντισώματα (εφόσον, δηλαδή, δεν έχει προεξοφλήσει την είσοδο του ιού στο σώμα). Το μικρό ή ο φτωχός που προ(σ)καλείται στα χρηματιστικά δίκτυα, οι ιοί που έρχονται από το πουθενά ή από τους οριακούς τόπους της διατροφικής επιχειρηματικής αλυσίδας, αυτές οι κινήσεις του μικρού, κινήσεις εισόδου και παρεμβολής, δύναται να μπλοκάρουν τις παγκόσμιες ροές. Το παράσιτο κινείται γρήγορα και αναπάντεχα-αποφασιστικά, και μόνο με αυτό το είδος κίνησης είναι αποτελεσματικό το φορτίο του οικονομικού και πολιτικού χάους που κουβαλά, ώστε να μην προεξοφληθεί η κίνησή του από τον υποδοχέα ή το χρηματοπιστωτικό σύστημα. Αντίθετα, για παράδειγμα, η κίνηση

του παρασίτου ΣΥΡΙΖΑ ήταν αργή· το 2015 το χρηματοπιστωτικό σύστημα είχε ήδη προεξοφλήσει και απορροφήσει την αναπάντεχη απειλή της δυναμικής εισβολής του ΣΥΡΙΖΑ στις κοινοβουλευτικές διεργασίες τον Μάιο του 2012. Με τη σειρά της, αυτή η εισβολή-παρεμβολή του ΣΥΡΙΖΑ είναι πιο παραγωγικό να νοηθεί όχι με όρους αντιπροσώπευσης ή έκφρασης, αλλά με τους υποχθόνια βίαιους, όσο και αμφίλογους, όρους της μεταδοτικότητας και της υποδοχής: Η ιογενής είσοδος-παρεμβολή-παρέκβαση (παρέκβαση ως απομάκρυνση από την προσδοκώμενη θέση του ξενιστή, αλλά και του παρασίτου) στην πολιτική βαθμίδα των διεργασιών που έλαβαν χώρα κατά το διάστημα από το 2010 έως τις αρχές του 2012. Ο ΣΥΡΙΖΑ ήταν ο ξενιστής του ιού των πολλών. Όμως, η παρασιτική σχέση, η σχέση του εισβολέα-ιού και του υποδοχέα-ξενιστή δεν είναι σχέση ανταλλαγής, δεν είναι σχέση συναλλαγής, ούτε και σχέση συνέχειας-ολοκλήρωσης ή ανάληψης εκ μέρους του ξενιστή ενός ιδεώδους, ενός έργου που θεωρείται ότι κινεί τις μάζες. Είναι σχέση στρατηγική, δηλαδή, «μια πιθανή σύνδεση μεταξύ παράταιρων όρων, οι οποίοι παραμένουν παράταιροι» (Foucault 2012: 57). Κάπως έτσι ψηφίζει το πλήθος, ασκώντας μια «μη στρατηγική στρατηγική» (Γαβριηλίδης 2014, Γαβριηλίδης-Λαλοπούλου 2015). Καθώς, όμως, η μεταδοτική-παρεκβατική κίνηση του παρασίτου εσωκλείεται στο σώμα του ξενιστή, προκαλεί μετατοπίσεις της κατάστασης εξίσου του υποδοχέα ξενιστή και του εισερχόμενου ιού. Η μετατόπιση της δυναμικής των ετών 2010-2012 στην κεντρική πολιτική σκηνή σήμαινε και την ανακατεύθυνσή της, την προσαρμογή της, την υπεξαίρεση ή την ιδιοποίησή της· αναπόφευκτο. Οι δυνάμεις και οι λόγοι συναντιούνται, συγκρούονται, μετατοπίζονται και ανακατευθύνονται. Με αυτό τον τρόπο, για παράδειγμα, μπορούμε να αναγνωρίσουμε την άρνηση, τον φόβο, ή και την επίθεση ακόμη, του ΣΥΡΙΖΑ στα παράσιτα των πολλών που υποδέχθηκε ή εισέβαλαν στο κομματικό του σώμα. Η διαφωτιστική-λενινιστική γλώσσα δεν αρκεί· οδηγεί είτε στην επίκληση των δεσμών της κοινοβουλευτικής αντιπροσώπευσης (ρεφορμισμός, για να

χρησιμοποιήσω μια παλιά λέξη) είτε στην προδοσία (ο διαρκής πειρασμός του αριστερισμού).

Ωστόσο, είναι λανθασμένη και η απόδοση σταθερών θέσεων στα παράσιτα των συστημάτων, στους από κάτω, στους πολλούς, ή στους φτωχούς. Μια προσεκτική διερεύνηση των διαδοχικών θέσεων και κινήσεών τους κατά την περίοδο από το 2010 και έπειτα, θα αναγνώριζε μάλλον ότι αυτοί οι πολλοί, και οι φτωχοί ακόμη, προτιμούν τον επιμερισμό και την ασφάλιση έναντι του κινδύνου της ανάληψης επικίνδυνων πολιτικά θέσεων, ότι επιτελούν ένα είδος φραγής, αντιστάθμισης κινδύνου (hedging), και ότι δεν αφήνονται ούτε στην έκρηξη της επιθυμίας ούτε στη σιωπή του φόβου, αλλά ορθότερα, επιλέγουν να αφήνονται ταυτόχρονα και στη σιωπή-φόβο και στην έκρηξη και να διαχειρίζονται την επιλογή αντιφατικών και επικίνδυνων θέσεων. Αυτή η αναγνώριση ανάληψης χρηματιστικού τύπου πολιτικών δράσεων από τους πολλούς είναι κρίσιμη για την κατανόηση της περιόδου, και μένει να διερευνηθεί περαιτέρω. Η απόδοση του κατηγορήματος της αμνησίας στις πολιτικές επιλογές των τελευταίων χρόνων είναι ορθή, αλλά όχι και η σκοπιά από την οποία αρθρώνεται, ως μια έλλειψη που πρέπει να καλυφθεί, ως μια διαφώτιση που πρέπει να γίνει ώστε τα πολιτικά υποκείμενα να αναγνωρίσουν τη θέση τους στην Ιστορία. Μάλλον δεν υπάρχει κάποιο υποκείμενο για να διαφωτιστεί ώστε να καταφέρει να βρει την ταυτότητά του. Πρέπει να αποδεχθούμε τους όρους της ισχύουσας συνθήκης: Η χρηματιστικοποίηση επιβάλλει μια άλλη χρονικότητα, εισάγει μια διακεκομμένη σημειακότητα στην ιστορικότητα του χρόνου· κατά τούτο, η μνήμη είναι ευάλωτη στις «ανατιμολογήσεις» των επιλογών και των ποικίλων θέσεων των υποκειμένων. Τα σύγχρονα υποκείμενα του καιρού της χρηματιστικοποίησης μοιάζουν, μάλλον, με τον Οδυσσέα που γίνεται Ούτις μπροστά στην υπέρτερη δύναμη του Κύκλωπα, για να ξαναθυμηθεί, όμως, λίγο μετά το όνομά του προκειμένου να βάλει την υπογραφή του στην πολυμήχανη δράση του. Η μή-τις του Ού-τινός, οι

πολύτροπες πολιτικές του πλασματικού εαυτού, εξοβελισμένες από τον κανόνα της δυτικής φιλοσοφίας και της μοντερνιστικής πολιτικής της ταυτότητας, ανοίγουν ένα πεδίο γνώσεων χρήσιμο για την αναγνώριση της παρούσας συνθήκης. Στο κείμενο αυτό προσπαθώ να συνταιριάσω κάποια παραπλήσια εργαλεία: τον λοξό, πλάγιο τρόπο της πολυμήχανης νόησης (μηχαναί, μήτις) που μπορεί να παίζει με τις μορφές και να κινείται προς διαφορετικές κατευθύνσεις, τις εξω-μηχανές των συνεχών συναρμογών που διακόπτουν τις ροές και αναταράσσουν την κρατική λογική, και τα παράσιτα του Serres που μεταλλάσσουν τα σώματα των ξενιστών. Με αυτά τα εργαλεία, το ζήτημα της τακτικής των φτωχών, ή των πολλών, εντός της χρηματιστικής κυβερνολογικής, ακόμη κι αν δεν λύνεται (εξάλλου, ποιο ζήτημα μπορεί να λυθεί;), τίθεται προς διερεύνηση χωρίς ά-καιρες μοντερνιστικές παλινδρομήσεις. [24]

Για να ξαναγυρίσουμε, στην παρασιτική σχέση ΣΥΡΙΖΑ και πολιτικού-χρηματοπιστωτικού συστήματος, και κατόπιν στις διαπραγματεύσεις του 2015, η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ δεν κινήθηκε με τη λογική του επικίνδυνου παρασίτου. Η «μεταβατική συμφωνία της 20.2.2015», ως τέτοια, ήταν η υποταγή στη δράση καθυστέρησης που θα επεδίωκε ένας ξενιστής (Eurogroup) για να αιχμαλωτίσει το παράσιτο. Ίσως παραφθείρουμε το άρθρο της 26.2.2015 των Λαπατσιώρα-Μηλιού και Σωτηρόπουλου (2015), ίσως και όχι, μα ο τίτλος του «Μόνη διέξοδος η φυγή προς τα εμπρός!» θα μπορούσε να εκληφθεί ως μια τελευταία, μάταιη επίκληση στη δύναμη αναταραχής της παρασιτικής ταχύτητας. Αλλά ο ΣΥΡΙΖΑ παρέμενε μοντερνιστής· επιχειρούσε να πείσει τους «θεσμούς» ότι είχε ένα αξιοπρεπές δίκιο, ότι οι αγορές έπρεπε να ρυθμιστούν και να συγχωρήσουν τους «αναξιοπρεπείς» (sic).

Έτσι και τώρα, στην πανδημία, την ίδια τακτική της καθυστέρησης επιλέγουμε και «εμείς» ως ξενιστές έναντι του κορονοϊού: Η καθυστέρηση

της εξάπλωσης της επιδημιολογικής εισβολής λειτουργεί προς όφελος του κράτους-πληθυσμού-ξενιστή. Ο Μετσάντρα, στην κορύφωση της πανδημίας, σημειώνει με αφορμή την παρούσα κατάσταση: «Η μεταφορά που ταιριάζει καλύτερα στην περιγραφή της σημερινής κατάστασης του παγκόσμιου καπιταλισμού είναι "παρακώλυση"» (Μετσάντρα 2020). Βέβαια, η σχέση του ιού με την παραγωγική-χρηματιστική μηχανή είναι διαφορική. Η παρακώλυση μπορεί να συμβαίνει παράλληλα ή να αρθρώνεται με μια υπερθέρμανση κάποιων άλλων σημείων. Η χρηματιστική παραγωγή κέρδους με αντικείμενο τον ίδιο τον Covid-19 ήδη συμβαίνει.[25]

Οι φτωχοί, οι πολλοί, είναι το ταραχώδες παράσιτο. Σχηματικά, η αστάθεια του χρηματιστικού συστήματος παράγεται από τον δικτυακό συντονισμό διαφορετικής κατοχής ισχύος παικτών, αξίας αγαθών και σημασίας γεγονότων. Με αυτό τον συντονισμό, τα αλυσωμένα σε δομημένες σειρές δίκτυα χρήματος διαταράσσονται με την ξαφνική εμφάνιση ενός συγκεκριμένου κινδύνου σε συγκεκριμένο χρόνο. Μια κατάρρευση ενός μικρού παίκτη προκαλεί δυνητικά κατάρρευση της σειράς, αλλά πιθανόν και συνολική κατάρρευση του δικτύου· και έτσι, το 2007 ο κόσμος των φτωχών αποδείχθηκε επικίνδυνος: Αρχικά ήταν το αντικείμενο, αλλά και ο παραγωγός, της πιστωτικής επέκτασης και των νέων χρηματιστικών προϊόντων, ενταγμένος (ακόμη και εν αγνοία του) σε δομημένες σειρές και δίκτυα χρηματοροών, και όχι απλώς ο καταναλωτής αγαθών ή ο καταθέτης-αποθηκευτής. Ήταν το καλό παράσιτο που προσκλήθηκε να ενθαρρύνει τις ροές του χρήματος και να διευρύνει την κερδοφορία του κεφαλαίου, προσφέροντας στο τραπέζι ως περιουσιακό στοιχείο την ίδια του τη ζωή, τις επιθυμίες και τα λόγια του. Όμως, τελικά, ήταν και το παράσιτο που προκάλεσε την καταστροφή του ξενιστή, είτε υπερθερμαίνοντας την οικονομία είτε ως κρίση των subprime loans. Η καταστροφική για το σύστημα επισφάλεια αυτών των νοικοκυριών ήταν ο θόρυβος που μεταβιβάστηκε στο δίκτυο επικοινωνίας της δομημένης παραγωγής

κέρδους, ένας θόρυβος που προηγείται της μεταβίβασης στα δίκτυα του κέρδους, ως καταστατική συνθήκη της ζωής του. «Τα νοικοκυριά μπορεί να μην είναι "τόσο μεγάλα για να αποτύχουν" ατομικά, και ποτέ δεν ήταν, ούτε είναι πιθανό να γίνουν αποδέκτες πακέτων διάσωσης. Αλλά η συλλογική δυνατότητα να δημιουργούν μια παγκόσμια κρίση σημαίνει ότι κάτι άλλαξε αναφορικά με τη θέση των νοικοκυριών σε σχέση με το χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο» (Bryan-Rafferty 2009: 359).[26] Όπως, όμως, φάνηκε, αυτός ο έσχατος πληθυσμός των φτωχών (που είθισται θεωρητικοί, διανοούμενοι και δημοσιολόγοι να τον ονομάζουν καταναλωτή και οφειλέτη και να τον τοποθετούν σε μια θέση παθητική, ελάχιστης, μηδενικής ισχύος), αυτός ο αφερέγγυος οφειλέτης, είναι το παράσιτο που από την αδύναμη θέση του κυβέρνησε το χρηματοπιστωτικό σύστημα.[27] Ο πληθυσμός των φτωχών, που προσκλήθηκε στις διαδικασίες της χρηματιστικοποίησης αποσπώντας στον άμεσο χρόνο πιστωτικά περιουσιακά στοιχεία ή χρήμα ως προεξόφληση μελλοντικής εργασίας και περιουσιακών στοιχείων (οφειλή), συνιστά τον ιογόνο-παρασιτικό τρίτο του Serres. Επιπλέον, και αυτό είναι το κρίσιμο, αυτός ο τρίτος των φτωχών είναι εσωκλειόμενος στις χρηματιστικές σχέσεις, και αυτός είναι ο λόγος που τον καθιστά το επικίνδυνο παράσιτο της χρηματιστικοποίησης. Το βέλος της κρίσης κινήθηκε από τα επικίνδυνα νοικοκυριά στα επενδυτικά ιδρύματα και τις τράπεζες, από εκεί στα κράτη και κατόπιν σε όλη την κοινωνία, και όλο αυτό από την παγκοσμιοποιημένη οικονομία των ΗΠΑ στην ΕΕ, με διαφορετική ανά χώρα ένταση (ακολούθως, η διαχείριση της κρίσης στόχευσε κατευθείαν στο αρχικό παρασιτικό στοιχείο· αναμενόμενο).

Η διαχείριση του επιδημιολογικού κινδύνου είναι μια διαχείριση χρηματιστικής διανοητικής τάξης. Το κόστος του κινδύνου διαχέεται στον πληθυσμό: «Η εκτροφή γενετικών μονοκαλλιεργειών οικόσιτων ζώων καταργεί οποιαδήποτε "αντιπυρική ζώνη" ανοσίας είναι διαθέσιμη για την επιβράδυνση της μετάδοσης. Οι πληθυσμοί μεγαλύτερου μεγέθους

και πυκνότητας διευκολύνουν μεγαλύτερα ποσοστά μετάδοσης. Τέτοιες συνθήκες συνωστισμού μειώνουν την ανοσολογική απόκριση. Η υψηλή παραγωγικότητα, αναπόσπαστο στοιχείο οποιασδήποτε βιομηχανικής παραγωγής, προσφέρει μια συνεχώς ανανεωμένη προσφορά ευπαθών, οι οποίοι αποτελούν το καύσιμο για την εξέλιξη της λοιμογόνου ικανότητας. Με άλλα λόγια, οι αγροεπιχειρήσεις εστιάζουν σε τέτοιον βαθμό στα κέρδη που το ρίσκο ενός ιού που ίσως σκοτώσει ένα δισεκατομμύριο ανθρώπων αντιμετωπίζεται ως ένα ρίσκο που αξίζει να παρθεί. Οι εταιρείες αυτές μπορούν απλώς να μετακυλήσουν το κόστος των επιδημιολογικών τους κινδύνων σ' όλους τους υπόλοιπους. Από τα ίδια τα ζώα στους καταναλωτές, τους εργάτες γης, στα τοπικά οικοσυστήματα και τις περιφερειακές ή εθνικές κυβερνήσεις. Οι ζημίες είναι τόσο εκτεταμένες που αν το κόστος αυτό επέστρεφε πίσω στον οικονομικό ισολογισμό των εταιρειών αυτών, οι αγροεπιχειρήσεις όπως τις γνωρίζουμε θα κατέρρεαν για πάντα. Καμία απ' αυτές τις εταιρείες δεν μπορεί να σηκώσει το κόστος της ζημίας που επιβάλλει» (Γουάλας 2020).

Εντέλει, δεν είναι το κεφάλαιο που αναλαμβάνει το ρίσκο της κεφαλαιακής κίνησής του, ρίσκο που δικαιολογεί το επιχειρηματικό κέρδος (σύμφωνα με την κλασική ρητορική του επιχειρηματικού λόγου), ούτε τα κράτη ή οι υπερεθνικοί θεσμοί, αλλά ο πληθυσμός που είναι ο τελικός πάροχος ασφάλειας της κερδοφορίας. Αυτή η μεταφορά του ρίσκου στον πληθυσμό σημαίνει την υπαγωγή της ζωής του στη διαδικασία της χρηματιστικοποίησης· αλλά αυτή η μεταφορά-καταφυγή του κεφαλαίου στον πληθυσμό είναι μια καταφυγή στην πιο αμφίβολη θέση. Θα αναφέρω ξανά τη θέση του Bryan: «Το χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο δημιουργεί την κοινωνία καθ' ομοίωσιν του κεφαλαίου, και η κοινωνία γίνεται η άγκυρα του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου. Αυτό το ασταθές καθεστώς είναι η αέναη κρίση του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου» (Bryan 2012: 175-176). Αυτή η ειδική έννοια της αέναης κρίσης ορίζει το έδαφος μιας

πιθανής στρατηγικής, μέχρι να έχουμε νέα δεδομένα· η παρασιτική τακτική είναι η τακτική των αδυνάτων.[28] Όμως, κάποτε ή συνήθως, «η δύναμη του παρασίτου σβήνει μειούμενη, εξαντλημένη, καθώς προχωρά στους επάλληλους κύκλους προς το κεντρικό σημείο της ζώνης την οποία ονομάζουμε ακόμη κρατική» (Εμμανουηλίδης 2019: 96).

4. Η οικειοποίηση των εξω-μηχανών

Οι μηχανές που έρχονται από έξω απειλούν τα κράτη τα οποία αναγκάζονται να αντιπαρατεθούν με αυτές προκειμένου να διατηρήσουν την ύπαρξή τους, να συνεχίσουν να λειτουργούν ως κεντρικοί εξουσιαστικοί κόμβοι και ολοκληρώματα· να παραμείνει σε ισχύ ο λειτουργικός τους στόχος και η νομιμοποίησή τους: η κυβέρνηση-προστασία του πληθυσμού, η οποία αποτελεί τον πυλώνα της συγκρότησης του νεωτερικού κράτους. Αλλάζουν εσωτερική διαρρύθμιση ώστε να ανταποκριθούν στην πρόκληση των εξω-μηχανών, επιχειρούν να τις «αιχμαλωτίσουν» (capture, Ντελέζ-Γκουατταρί), να τις ομαλοποιήσουν, να τις κανονικοποιήσουν, να ρυθμίσουν τη σχέση μαζί τους. Οι κρατικοί μηχανισμοί επαναδιαρρυθμίζονται για να ελέγξουν την επιθετικότητα και τις δυνατότητες μεταμόρφωσης-μετάδοσης των εξω-μηχανών· για να σπάσουν την ικανότητα μεταμόρφωσης που έχουν με βάση τα δικά τους και μόνο αξιώματα (πρβλ. Deleuze-Guattari 2017: 632): Το παράγωγο που γίνεται αξιολόγηση, που γίνεται ενοποίηση ετερογενών αγαθών και συμβάντων, που γίνεται ατομικό προφίλ, που γίνεται πίστωση/χρέος, που γίνεται ορίζω-την-εργασία, που γίνεται παραγωγή (χωρίς την ανάγκη παραπομπής στην κρατική εγγύηση), που γίνεται κάθε πιθανός χώρος-σημείο (και όχι εθνικό έδαφος), που γίνεται χρόνος-στιγμή (και όχι εθνική μνήμη)· ο ιός που γίνεται ανθρώπινο σώμα, που γίνεται αρρώστια, που γίνεται άρρωστος πληθυσμός, που γίνεται θάνατος. Αυτές οι εξω-μηχανές είναι επικίνδυνες

για την κρατική λογική και τους οργανισμούς: Είναι συνδέσεις παράταιρων όρων που παράγουν ένα ανεξέλεγκτο γίγνεσθαι (πιθανά θανατηφόρο), και πρέπει να «αιχμαλωτιστούν». Η τελική (αναλυτικά) τεχνική «οικειοποίησης» των εξω-μηχανών είναι η καταφυγή του κράτους στον πληθυσμό. Με την υποτίμηση και ρευστοποίηση των όρων ζωής και εργασίας του πληθυσμού επιχειρείται η ανώδυνη για το κράτος συναρμογή με τη χρηματιστική πολεμική μηχανή. Διά του εγκλεισμού του πληθυσμού δημιουργούνται προσκόμματα στην κίνηση του ιού εντός του έθνους-κράτους. Στην περίπτωση των ιών, επιπλέον, έρχεται μια βοήθεια από αλλού, από την ιατρική: Εδώ τη σκέφτομαι ως μια δύναμη του έξω, ως σκέψη που θα εξουθενώσει τον ιό, που θα τον εξημερώσει προκειμένου να καταστεί οικείος στο σώμα. Η οικονομική επιστήμη είναι ήδη εντός της καπιταλιστικής-κρατικής λογικής. Η ιατρική μηχανεύεται, η οικονομική επιστήμη όχι.

Ως εκ τούτου, ο κρατικός μηχανισμός προσαρμόζεται μερικώς στα χαρακτηριστικά των ιογόνων (χρηματο)ροών. Γίνεται πιο γρήγορος (εισάγονται καταιγιστικές νομοθετικές ή διοικητικές διαταγές, αντιφατικές ή όχι, ορθές ή όχι, δεν έχει σημασία), γίνεται πιο ελαφρύς (απεμπολεί ύλη ελέγχου και σημεία υπευθυνότητας), απο-κεντρώνεται. Γίνεται ελαφρύς ως το σημείο να μεταφέρει απολύτως το βάρος της ευθύνης στον πληθυσμό. Ίσως πλέον, εδώ και χρόνια, έχει την τάση – μια τάση που δεν πραγματώνεται ποτέ αλλά ανιχνεύεται – να αποκεντρωθεί τόσο ώστε να μείνει μόνο ένα γράμμα του νόμου, να αποκεντρωθεί τόσο ώστε να γίνει, εντέλει, πληθυσμός· να πάψει να έχει λόγο ύπαρξης, να γίνει τόσο ανοιχτός στη λογική των εξωμηχανών, του κεφαλαίου, ώστε ο πληθυσμός να υπαχθεί πλήρως στο κεφάλαιο. Η πολιτική της ανοσίας της αγέλης είναι μια τέτοια άγρια οικειοποίηση της μηχανής του ιού που μετατρέπει τον πληθυσμό σε «λείο χώρο» για τον ιό, επιλέγοντας την ίδια στιγμή τόσο την καταφυγή στο σύνολο όσο και στην ατομική διαφορά (ως η διαφορετική απόκριση κάθε ανθρώπου

στη συνάντηση με τον ιό). Η πολιτική της ανοσίας της αγέλης κατακρίθηκε ως νεοφιλελεύθερη πολιτική· αλλά μάλλον είναι κάτι επιπλέον, κάτι άλλο, ορθότερα, που μπορεί να παραβληθεί με τη σχέση της χρηματιστικής μηχανής και των κρατών: «Το κεφάλαιο (ή μια κρίσιμη τροπικότητά του, το χρηματιστικό κεφάλαιο) πλέον κινείται με έναν τρόπο που δεν το αφορά η κρατική εγγύηση (που εκφεύγει αυτής), γιατί δεν είναι προαπαιτούμενα ούτε η συναίνεση, και οριακά, ούτε και η νομιμότητα για να μπορέσει να κινηθεί, να παραχθεί και να συσσωρευτεί. Αν ισχύει κάτι τέτοιο, και στον βαθμό που το κεφάλαιο κινείται με τέτοιο τρόπο, η οικονομία δεν αποτελεί τόπο εγγυητικής παραπομπής του κράτους στον πληθυσμό. Αντίθετα, οι οικονομικές θεσμίσεις του κράτους έχουν στόχο τη μετατροπή του κοινωνικού σώματος σε χέρσο τόπο ανοιχτών ροών· η οικονομία δεν αποτελεί πλέον τόπο παραγωγής συναίνεσης» (Εμμανουηλίδης 2013: 78). Αυτό είναι μια τάση, ένα όριο στο οποίο δεν θα φτάσουμε, αλλά που ανιχνεύεται.

Πέραν της επισφαλούς θέσης του κράτους, η κρατική πολιτική έναντι των χρηματιστικών και ιογενών μηχανών ορίζεται με όρους περιορισμένης γνώσης του αντικειμένου και μειωμένης ορατότητας του πεδίου δράσης της πολεμικής μηχανής. Τόσο στην οικονομική κρίση όσο και στην παρούσα επιδημιολογική, το κράτος και η επιστήμη επέδειξαν μια αδυναμία πρόβλεψης.[29] Το κράτος όχι μόνο ακολουθεί, έπεται της κοινωνίας (και των εξω-μηχανών), αλλά φαίνεται ότι δεν μπορεί να έχει την απαραίτητη ορατότητα επί του οικονομικού και πληθυσμιακού πεδίου ώστε να ορίσει επιτυχώς μια κρατική στρατηγική.

Το κράτος δεν επιχειρεί να καταγράψει την παρουσία του ιού στον πληθυσμό, είτε γιατί το θεωρεί σπατάλη (όπως ανακοινώθηκε από επίσημα χείλη) είτε γιατι αποδέχεται την αδυναμία του. Όπως και να ’χει, και στις καλύτερες των περιπτώσεων, η καταγραφή υπολείπεται μιας επαρκούς γνώσης. Ο ιός είναι πάντα μπροστά και δεν μπορεί να αναγνωριστεί η δυναμική του φορτίου του, ο κύκλος της κίνησής του (ο

ιός μπορεί να εξαντληθεί από μόνος του), ούτε η ακριβής αιτία και ο αριθμός των θανάτων που προκαλεί. Το βάρος πέφτει στα νοσοκομεία που περιθάλπουν μόνο τα βαριά περιστατικά. Επιπλέον, η αδυναμία των κρατικών πολιτικών πηγάζει και από την ευθυγράμμιση της κρατικής λογικής με τη λογική της κερδοφορίας: Η σπάνη των τεστ για την ανίχνευση του κορονοϊού θα μπορούσε να εξαλειφθεί αν τα κράτη αγόραζαν ή δήμευαν την πατέντα του τεστ ώστε αυτή να γίνει ανοιχτού κώδικα, να μην είναι εμπόρευμα, και συνεπώς, να μπορεί να αναπαραχθεί ελεύθερα και πληθωριστικά.[30]

Η μειωμένη ορατότητα των κρατικών μηχανισμών είναι ανάλογη και στο πεδίο της χρηματο-οικονομίας. Αν η δράση του κράτους θεμελιώνεται στη γνώση και καταγραφή των πράξεων του πληθυσμού, οι over the counter (οι μη οργανωμένες-εξωχρηματιστηριακές) χρηματιστικές αγορές, στις οποίες διακινούνται τεράστια ποσά, εκφεύγουν της καταγραφής θεσμικών οργάνων.[31]

Στην παρούσα φάση του καπιταλισμού, τη χρηματιστικοποίηση, η επιτάχυνση των πράξεων εκτίμησης και τιμολόγησης των χρηματιστικών αγαθών, η οποία εξάγεται από στατιστικά μοντέλα που εκτελούν αυτές τις πράξεις σε μονάδες μέτρησης χρόνου νανοσεκόντ, προκαλεί κρίση γνώσης στην ίδια την αγορά (για παράδειγμα, ελλιπείς ή και τυφλές αξιολογήσεις των χρηματιστικών αγαθών), στους υπερεθνικούς διαχειριστές και στην κρατική διοίκηση. Αυτή η κρίση γνώσης, η οποία δεν οφείλεται στα στατιστικά μοντέλα και στην ταχύτητα λήψης στατιστικά θεμελιωμένης απόφασης αλλά στην ίδια τη δομή του χρηματιστικού συστήματος, είναι, πάντως, και μια ειρωνεία της αγιογραφίας της κοινωνίας της γνώσης και της πληροφορίας των τελευταίων 30-40 χρόνων. Αυτή η κρίση δεν είναι ζήτημα ασύμμετρης πληροφόρησης ή παραβίασης της αρχής της σύνεσης της οικονομικής δράσης. Καμία αυτοπαλινδρομική (autoregressive) μέθοδος εκτίμησης της μελλοντικής αξίας βάσει ιστορικών σειρών και

κανένα στοχαστικό μοντέλο δεν θα μπορέσουν να συλλάβουν το μικρό-συμβάν-διαφορά (ασύμμετρου ή ενταγμένου, π.χ., σε ένα πεδίο πάλης των τάξεων) του συμμετροποιημένου πλανητικού πραγματικού στη μικρότερη μονάδα του χρόνου, όπως απαιτούν οι σύγχρονες χρηματιστικές πρακτικές. Με τη σειρά τους, οι τυφλές, αντιφατικές και επισφαλείς στατιστικές των διοικητικών μηχανισμών των κρατών και των μηχανισμών της αγοράς αποτελούν ένδειξη κρίσης της στατιστικής ως θεμελίου της διοικητικής απόφασης, καθώς η οικονομία καθίσταται «αόρατη» στις ταχύτατες πλανητικές της διασυνδέσεις και ο ιός των συμβάντων μπορεί να μεταδοθεί ακόμη και στο πιο απομακρυσμένο σημείο της γης. Ο χρόνος της διοικητικής απόφασης είναι ασθμαίνων, και αυτός ο συριγμός του διοικητικού ρυθμού είναι το άγχος μιας απόφασης, που πρέπει να μοιάζει στέρεη ενώ είναι «υγρή» εντός ενός ασαφούς, υγρού πεδίου· γεγονός που ίσως θέτει σε κρίση την κεντρικότητα του νεωτερικού κράτους, ή αλλάζει τον τρόπο που λαμβάνει χώρα αυτή η κεντρικότητα, εφόσον συγκροτείται πάνω στη δυνατότητα να βλέπει, να γνωρίζει, να οργανώνει την οικονομία και να λαμβάνει ορθολογικές αποφάσεις με τη βοήθεια της οικονομικής επιστήμης και της στατιστικής.[32]

Όμως, πέραν της κρατικής λογικής, και άρα, πέραν του κρατικού θετικισμού, το ζήτημα δεν πρέπει να τίθεται με όρους γνώσης. Σύμφωνα με τους Σωτηρόπουλο-Μηλιό-Λαπατσιώρα, η τιμολόγηση των χρηματιστικών αγαθών δεν είναι υπόθεση ορθής γνώσης ή πλήρους πληροφόρησης, καθώς εντός της χρηματαγοράς προκύπτουν πραγματικά αποτελέσματα αληθείας πέρα από οποιαδήποτε αλήθεια γνώσης (Σωτηρόπουλος-Μηλιός-Λαπατσιώρας 2019: 279-280, κ.α.). Η όποια αδυναμία κατανόησης, ελέγχου, ορατότητας επί των πραγμάτων και των σχέσεων δεν σημαίνει ότι, παρόλα αυτά, δεν δημιουργείται μια ομιλία-δράση επί αυτών, μια ομιλία που παράγει έλεγχο, πειθαρχία, διακυβέρνηση.

Κατ' αυτό τον τρόπο, οι κρατικοί μηχανισμοί επιλέγουν να κάνουν αυτό που είναι λογικό, ή αυτό που ξέρουν, και να κλειστούν στον τεμαχισμένο εθνο-κρατικό χώρο. Οι εκατέρωθεν αποκλεισμένες εθνικές κατατμήσεις λειτουργούν ως τρόποι ανάσχεσης της μεταδοτικότητας. Ακολούθως, οι κρατικοί μηχανισμοί μάς ζητούν να κρυφτούμε από τον ιό ο οποίος έχει καταλάβει τα πάντα, είναι δεν είναι παρών. Σε ένα πρώτο επίπεδο, η κρατική πολιτική σωτηρίας εισάγεται οριζόντια: Όλος ο εσωτερικός εθνικός χώρος μπαίνει σε καραντίνα. Βέβαια, εντός της λογικής του, το κράτος θα κατηγορήσει τον πληθυσμό ότι δεν κρύβεται αρκετά, ότι παρακούει, επιχειρώντας να του μεταφέρει ηθικό βάρος (όπως και στην οικονομική κρίση). Παρά ταύτα, το κράτος τεμαχίζει τον εσωτερικό χώρο και τον διαχειρίζεται διαφορικά. Άλλα μέρη είναι ελεύθερα από τον περιορισμό της καραντίνας και άλλα μέρη αποκλείονται. Εργασιακοί χώροι, οίκοι ευγηρίας, φυλακές, προσφυγικές δομές (ακόμη και κρουαζιερόπλοια), εν πολλοίς κρίσιμες πειθαρχικές δομές, γίνονται χώροι-τρύπες συγκέντρωσης χρήσιμου ή εγκαταλειμμένου, – παρ' όλα αυτά (δημόσια) έγκλειστου – πληθυσμού όπου η καραντίνα δεν ισχύει, με αποτέλεσμα την εσωτερική μετάδοση του ιού.

Σε μια άλλη περίπτωση, η συνοικία Ρομά της Ν. Σμύρνης στη Λάρισα – και βέβαια, όχι η πόλη της Λάρισας ή κάποια ευρύτερη της συνοικίας περιοχή – κηρύχθηκε σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης, καθώς είκοσι άνθρωποι διαγνώστηκαν θετικοί στον κορονοϊό. Τα συγκεκριμένα άτομα και οι επαφές τους δεν τέθηκαν σε καραντίνα, αλλά αποκλείστηκε ολόκληρη η συνοικία. Επιπλέον, η συνοικία Ρομά του Δροσερού Ξάνθης αποκλείστηκε επίσης χωρίς πραγματικό λόγο. Για τους κρατικούς μηχανισμούς οι νομαδικοί πληθυσμοί είναι μη καταγράψιμοι και μη ελέγξιμοι, και η κινητικότητά τους τούς καθιστά ευάλωτους και «υγιεινομικές βόμβες». Η κρατική λογική είναι κυριαρχική και ρατσιστική: Η νομαδικότητα των «νομαδικών πληθυσμών» γίνεται η νομαδικότητα του ιού, και η λύση είναι η αποκοπή του επικίνδυνου χώρου, η προσωρινή μετατροπή του σε περίκλειστο αποσπασμένο χώρο

(μια αποκοπή χώρου που εκβάλλει και στη διαφοροποίηση της στατιστικής καταγραφής των κρουσμάτων).

Συνοψίζοντας τις κρατικές πολιτικές, σημειώνω τα εξής. (α) Το χωρικό συνεχές που δημιουργούν οι χρηματιστικές και ιογενείς μηχανές τεμαχίζεται, προκειμένου να δημιουργηθούν διακρατικές και ενδοκρατικές υγειονομικές ζώνες ευθύνης για την αποφυγή της διασποράς του χρηματοπιστωτικού και υγειονομικού κινδύνου και την κατάτμηση της ευθύνης, με διαφορικά αποτελέσματα. (β) Απευθύνεται στον πληθυσμό ένα αίτημα υπεύθυνης συμπεριφοράς· είναι το αίτημα της «New Responsibility» από τον Μπ. Ομπάμα στις 20.1.2009[33] (ας την ονομάσουμε κυβερνολογική διαχείριση). (γ) Δημιουργείται επιτελεστικά ένας πληθυσμός ανυπάκουος και ανώριμος, συνεπώς ένοχος, και του επιβάλλονται μέτρα κυριαρχικής και πειθαρχικής μορφής.

Πρέπει να παραμείνουμε σταθμευμένοι στο σπίτι. Από την αργή κίνηση (στάθμευση και παλινδρομική κίνηση εντός και εκτός της Πλατείας) στις Πλατείες το 2011 ως τη στάθμευση στο σπίτι, μπορούμε να αναγνωρίσουμε την κοινή τακτική της επιβράδυνσης έναντι των εξω-μηχανών.[34] Το σπίτι έγινε μια καταφυγή όπως δεν ήταν πριν· γιατί ένα σπίτι δεν είναι ποτέ μια στατική στάθμευση. Το σπίτι εμπεριέχει-εσωκλείει τη διαρκή κίνηση από αυτό προς το εξωτερικό του. Αναπάντεχα, η Εστία, θεά της οικιακής ζωής, και ο Ερμής, θεός των περασμάτων, των συναλλαγών, της κίνησης και του τυχαίου, απεικονίζονται σε αναπαραστάσεις και περιγράφονται σε κείμενα της αρχαίας Ελλάδας ως ζευγάρι, ή θεωρούνται φίλοι και γείτονες. Αυτή η μη αναμενόμενη απεικόνισή τους ως ζεύγους δείχνει την πολικότητα του χώρου: «Η Εστία κεντροθετεί τον χώρο και ο Ερμής τον κινητοποιεί» (Vernant 1989: 202-203). Το σπίτι υπάρχει μόνο εφόσον υπάρχει η κίνηση εκτός αυτού και προς αυτό. Αλλά ο J.-P. Vernant έδειξε και κάτι επιπλέον, ότι «ένα μέρος της Εστίας ανήκε ήδη, αναγκαστικά στον Ερμή. [...] Διαμέσου της Εστίας, το σπίτι και η

οικογενειακή ομάδα έρχονται σε επαφή με τον Κάτω Κόσμο. [...] Η Εστία στέλνει από τις φλόγες του οικιακού της βωμού τις οικογενειακές προσφορές ίσαμε την κατοικία των Ολυμπίων [μέσα από το άνοιγμα, το οπαίον, από το οποίο φεύγει ο καπνός]. Έτσι, το κέντρο που προστατεύει η Εστία, αντιπροσωπεύει επίσης και τον κατ' εξοχήν τόπο περάσματος, τον δρόμο που επιτρέπει την κυκλοφορία» (ό.π.: 251-252). Το εκτός, ο δρόμος, είναι ήδη μέσα συστήνοντας την κατοικία· και πάλι, βλέπουμε το μέσα να είναι μια διεργασία του έξω, το μέσα ως μια πτύχωση του έξω. Τώρα, όμως, επιχειρείται το ανήκουστο, το σπίτι να είναι μόνο ένα εντός, αποκομμένο από το έξω, χωρίς τρύπες, περίκλειστο. Από μια άποψη, θα έλεγα ότι αυτό δεν ευσταθεί· όχι μόνο γιατί πάντα φεύγουμε από αυτό με διάφορες αφορμές, αλλά και γιατί το εκτός είναι ήδη εδώ ως το άυλο δίκτυο. Εντούτοις, η αδειοδοτημένη έξοδος ακυρώνει τον έρμαιο Ερμή που συγκροτεί και συγκρατεί-διατηρεί την Εστία, και το άυλο δεν υπάρχει εκτός της πολικότητάς του με το υλικό. Τώρα, το σώμα πρέπει να μείνει μόνο του μέσα σε μια ανάπηρη Εστία. Το εκτός του σπιτιού έχει καταληφθεί από τις επικίνδυνες και ανοργάνωτες δυνάμεις του ιού. Ο κίνδυνος αυτής της στάθμευσης είναι να γίνουμε διαπερατοί ως υποκείμενα στην επικίνδυνη ταχύτητά τους: Τα στοιχεία της ζωής μας να απωλέσουν ιδιότητες, το ενδιαφέρον για τα πράγματα και τις σχέσεις να γίνει λειψό, η αλληλεγγύη να είναι απούσα, ο φόβος να γίνει ρατσισμός. Τότε είναι που ο εσώκλειστος τρίτος θα υφαρπάξει όλες τις ροές, θα καταλάβει όλες τις σχέσεις. Αυτή είναι η εκδοχή μιας καταστροφικής υπερ-υποκειμενοποίησης στον ιό.

5. Η επιθυμία της επιστροφής

Τόσο με την οικονομική κρίση όσο και τώρα, με την επιδημιολογική, καταγράφεται η παρουσία δύο τάσεων, και οι δύο κατά κάποιον τρόπο νοσταλγικές. (α) Μια επιθυμία επιστροφής στην προ κρίσης κανονικότητα. Πέρασαν χρόνια έως ότου αποδεχθούμε τώρα

τελευταία, μάλλον, ότι η οικονομική κρίση δεν ήταν μια παρέκκλιση από την κανονικότητα, στην οποία θα επιστρέψουμε αν και όταν γίνουν οι απαραίτητες μεταρρυθμίσεις και εξορθολογιστούν το κράτος και η οικονομία. Ή, για κάποιους αριστερούς, έως ότου τα κράτη επιβάλουν τις απαραίτητες ρυθμίσεις στο αδηφάγο «κερδοσκοπικό» και «ανήθικο» χρηματιστικό κεφάλαιο. Η ίδια τάση παρατηρείται και στην κρίση που επιβάλλει η πανδημία. (β) Μια διαρκής επιθυμία επιστροφής στο κράτος πρόνοιας, τόσο από την Αριστερά όσο και από τους θεωρητικούς. [35] Η επίκληση στο κεϋνσιανό κράτος μάλλον αποτελεί τη θεραπεία για κάθε κρίση, η οποία δεν αντιλαμβάνεται τη δυναμική του σημερινού καπιταλισμού και συνδέει μόνιμα και άγονα την Αριστερά με το κράτος. Στην παρούσα κατάσταση, οι όποιες κινήσεις ενδυνάμωσης του κράτους δεν αποτελούν μια τάση ή ανάγκη επιστροφής στο κεϋνσιανό κράτος, αλλά μια εντοπισμένη, περιορισμένη στις επείγουσες ανάγκες, ανασυγκρότηση έναντι της εξάρθρωσης με την οποία απειλεί ο ιός το κράτος και την κοινωνία.

Η συνήθης συνάρθρωση μιας κατάστασης κρίσης-μετάβασης με την επιθυμία επιστροφής στην κανονικότητα έλκει την καταγωγή της από την ιατρική γενεαλογία του όρου της κρίσης,[36] και τη σύνδεση της ιατρικής κρίσης του σώματος με την επιστροφή σε μια κανονικότητα μέσω της θεραπείας. Αυτή είναι η μεριά της κρίσης ως κρίση μιας ασθένειας που οδηγεί στην πρότερη κατάσταση: στην επαναφορά στην υγεία. Όμως ο Serres (ακολουθώντας τον R. Leriche) θα γράψει: «Βλέπουμε στην αρρώστια τη συνέπεια μιας αρχικά ελάχιστης παρέκκλισης από τη φυσιολογική τάξη. Με λίγα λόγια πρόκειται για μια νέα φυσιολογική τάξη· η θεραπευτική οφείλει να προσαρμόζει τον άρρωστο σε αυτή τη νέα τάξη» (Serres 2009: 399). Αυτή η πιθανή μετατόπιση από μια μικρή παρέκκλιση είναι για τον Serres η επίδραση της παρασιτικής δράσης. «Ακριβώς (και) αυτό είναι η πανδημία, μια κατάσταση που τους χτυπά όλους, θέλουν δεν θέλουν, είτε το αντιλαμβάνονται είτε όχι· μια συνθήκη που επιβάλλει έναν άλλο τρόπο

συγκρότησης της κοινωνίας και των κοινωνικών δεσμών (ή μάλλον πολλούς), και αυτό είναι ίσως το ύστατο διακύβευμα με το οποίο ερχόμαστε αντιμέτωποι οι πολλοί, μια βίαιη, αναγκαστική παρέκκλιση από τον συνήθη τρόπο ύπαρξης/ζωής, μια συνήθεια που πολλές φορές μπερδεύουμε με τον φυσικό νόμο (θυμήσου τον Χιουμ και το παράδειγμα της δύσης του ήλιου)» (Λαλοπούλου 2020).

Εμφανίστηκαν όμως και πάλι, όπως στην οικονομική κρίση, απόψεις κατά τις οποίες η κρίση είναι η ευκαιρία, όχι για μια θεραπεία-επιστροφή αλλά για μια θεραπεία-καθαρμό. Για παράδειγμα, ο Κ. Τσουκαλάς μίλησε για την καραντίνα ως μια ευκαιρία να «απαλλαγεί η οικουμένη [...] από τον ανταγωνιστικό ατομοκεντρικό καταναλωτισμό» (Τσουκαλάς 2020). Πέρα από την κουραστική ηθικολογική βάση τέτοιων απόψεων, που συνάδουν με την ηθικολογική και οικονομική απαξίωση του χρηματιστικού κεφαλαίου, και κατά τούτο, την αδυναμία να αναγνωριστεί το τι είναι και πώς λειτουργεί η κεφαλαιακή σχέση, η κοινή πραγματικότητα τις διαψεύδει: Η επιθυμία των έγκλειστων για κατανάλωση έχει μπλοκάρει τις εταιρείες ταχυμεταφορών. Και ενώ κυκλοφορούν αυτές οι απόψεις, μια άλλη γενεαλογική στιγμή της έννοιας της κρίσης (πολιτικο-θεολογική), η κρίση ως απόφαση, παραχωρείται στην κρατική εξουσία, λες και αυτή από μόνη της μπορεί, με ευκαιρία την κρίση, να αποφασίζει για να γίνει αυτή η συνθήκη μόνο χασούρα, αρπάζοντας τις δυνάμεις μας και κατοχυρώνοντας την υποτίμηση της εργασιακής δύναμης. Ωστόσο, κάθε κατάσταση έχει και τα θετικά της, και αυτή που ζούμε τώρα αναδεικνύει, στο πλάι της ιατρικής-νοσοκομειακής πειθαρχικής εξουσίας-γνώσης, την ιατρική ως «πρακτική δημοσίου συμφέροντος» (Φουκώ 1993: 115) και ως τέχνη του ζην (γιατρών και ασθενών). Το εγχείρημα της θεραπείας του άρρωστου σώματος και της προστασίας της ζωής μοιάζει να εκφεύγει της κάθετης κυριαρχικής σχέσης ιατρού και άρρωστου σώματος-φορέα ιατρικών δεικτών. Για την αρχαία ελληνική ιατρική, «αν η ασθένεια ανήκει στον χώρο του ποικίλου οι δυνάμεις που

πρέπει να αντιμετωπίσει η ιατρική τέχνη είναι πολλαπλές και ευμετάβλητες. [...] Για να προσανατολιστεί μέσα σε αυτόν τον κόσμο των ασταθών συμπτωμάτων, ο γιατρός πρέπει να διαθέτει όλα τα μέσα μιας νόησης τόσο πολύμορφης, όσο και ο αντίπαλός του [...], μιας τέχνης περιορισμένης στη δράση της από τον χρόνο» (Vernant-Detienne 1993: 361-362). Δεν έχω ιδέα από ιατρική, και δεν γνωρίζω τον βαθμό στον οποίο η ανάδυση στις μέρες μας της ιατρικής ως τέτοιας πρακτικής έχει να κάνει με το ότι βρίσκεται σε άγνωστα μονοπάτια εν μέσω μιας κατάστασης έκτακτης ανάγκης.[37]

Στον βαθμό που αυτή η συγκεκριμένη κρίση της έμβιας συνθήκης μας είναι την ίδια στιγμή ατομική και κοινωνική, μια ριζική κριτική της συνθήκης δεν θα είχε ως κύριο αντικείμενό της την κρατική χρήση-διαχείριση της επιδημιολογικής απειλής. Η κρατική χρήση-διαχείριση της κρίσης είναι αναμενόμενη, αλλά μια τέτοια κρατική πολιτική υπόκειται σε κριτική και σαμποτάζ, ή ακόμη, το πιο ενδιαφέρον, σε απόσπαση των κρατικών ενεργειών προς όφελος μιας «άλλης πολιτικής» εντός μιας στρατηγικής της δράσης πάνω στη δράση.[38]

Πέρα από αυτό το επίπεδο, παραδειγματικά, μια ριζική πολιτική ίσως να είχε να κάνει με την επινόηση μιας έμβιας «α-πολιτικής» κριτικής της εργασίας· με τη διερεύνηση μιας θετικής αχρηστίας και την άσκηση επ' αυτής της έννοιας· τη δυνατότητα να σκεφτούμε όχι ως μηχανισμός, να σκεφτούμε όχι στη βάση μιας κρατικής λογικής, μιας λογικής σχέδιο-γραμμή, αλλά να σκεφτούμε από τη θέση του επισφαλούς σημείου της αγκύρωσης του ιού (και του χρηματιστικού κεφαλαίου) τη θετική παύση της χρησιμότητάς μας· την παύση του κανόνα ότι «πρέπει να φαίνεσαι πάντα χρήσιμος άπαξ και δεν είσαι πλούσιος» (Σελίν 2010: 137). Η καραντίνα που επιβάλλουμε στον εαυτό μας (και μας επιβάλλει το κράτος) για να προστατευθούμε από την εισβολή των εξω-μηχανών προκαλεί την πολιτική αναγνώριση αυτής της «α-πολιτικής» εμπειρίας της παύσης της προσφοράς μας στην

παραγωγή. Υπάρχει εδώ-κάπου, η σκέψη μιας άλλης επιστροφής: μιας επιστροφής-λιποταξίας. Ο Φιλοκτήτης του Σοφοκλή είναι εγκαταλειμμένος σε έρημο νησί, από «άγρια νόσο» («ἀγρίᾳ νόσῳ», Σοφοκλής 2003: 140, στίχοι 265-266), όπου ζει σε κατάσταση «συγγένειας» με τα θηρία («ὦ ξυνουσίαι θηρῶν ὀρείων», ό.π.: 180, στίχοι 936-937). Δεν θέλει να πάει στην Τροία για να πολεμήσει, αλλά να επιστρέψει από αυτή την άγρια, οριακή κατάσταση της νόσου στην οικία του στην Οίτη, και ζητά από τον Νεοπτόλεμο να τον πάρει μαζί του σαν «φορτίο περιττό»: («ἀλλ' ἐν παρέργῳ θοῦ με», ό.π.: 152, στίχος 473). Και πάλι εδώ το πρόθημα «παρα-», η συμπληρωματική, η επιπλέον, αλλά και πλάγια, διαγώνια τοποθέτηση-κίνηση του παρασίτου και του παραδείγματος· τώρα, εδώ-κάπου ένα «παρα-» πλαγίως του έργου μιας επιστροφής. Ο Φιλοκτήτης πείθει τον Νεοπτόλεμο να μην γίνει νικητής, όπως είναι πάντα ο Οδυσσέας, να επιστρέψει κι αυτός στο σπίτι του, ακόμη κι αν αυτή η επιστροφή είναι επικίνδυνη: Μπορεί οι Αχαιοί, σε αντίποινα, να ρημάξουν τη γη τους. Η επιστροφή στην οικία, η παραμονή σε αυτή, μπορεί να είναι και μια κίνηση λιποταξίας, μια απόσυρση-παύση της υπαγωγής μας στην παραγωγή.[39] Ο Μαρξ σκέφτεται με τους όρους του ιστορικού ανθρώπινου συνθέματος που φτιάχνει την ιστορία της κοινωνίας και την ιστορία της γης κυριαρχώντας πάνω τους. Αυτός είναι ο Μαρξ όταν μιλά για την ελευθερία ως ελευθερία «των συνεταιρισμένων παραγωγών που θα ρυθμίζουν ορθολογικά την ανταλλαγή της ύλης με τη φύση, θα την υποτάσσουν στον κοινό έλεγχο εκ μέρους τους». Αλλά ο Μαρξ σκέφτεται εκτός αυτού του ιστορικού ανθρώπινου συνθέματος όταν αναγνωρίζει ότι αυτή η ελευθερία, αυτός ο κομμουνισμός των όρων παραγωγής «παραμένει ένα βασίλειο της ανάγκης». [Και ότι μόνο] «πέρα από αυτό αρχίζει η ανάπτυξη των δυνάμεων του ανθρώπου, σαν αυτός καθεαυτός σκοπός, το πραγματικό βασίλειο της ελευθερίας» (Μαρξ 1978: 1007-1008).[40] Η αναγνώριση της δυνατότητας αυτής της ελευθερίας πέρα από την ελευθερία της ανάγκης του Μαρξ, της παύσης της χρησιμότητας των φτωχών του Σελίν ή της

επιστροφής στην οικία του Φιλοκτήτη, μπορεί να είναι ο βαθμός μηδέν της πολιτικής – αν και από τον βαθμό μηδέν δύναται να προκύψει μια αριθμητική υπερχείλιση, μια πυκνότητα.

Το ζήτημα, εντέλει, ίσως να μην είναι η εύρεση μιας ορθής ρύθμισης, μιας καλής διαρρύθμισης ανθρώπου-εξωανθρώπινης ζωής –αυτή πάντα θα βρίσκεται ή δεν θα βρίσκεται καθώς θα υπόκειται στους όρους μιας καταστροφικής συνάντησης, ή θα βρίσκεται επίπονα και καθυστερημένα–, αλλά μια άλλη τοποθέτηση: Μια επανατοποθέτηση στο επικίνδυνο πολλές φορές, ή και αδύνατο, κάποιες άλλες φορές, συνεχές του ανθρώπινου, του ζωικού και του φυτικού. «Ή μήπως πρέπει να
καταλάβουμε
ότι ποτέ δεν μπορούμε να είμαστε υπερβολικά ανθρώπινοι; Και ότι αυτό ακριβώς είναι το στοιχείο που απείρως μας ξεπερνά;» (Νανσύ 2020).

This text was first published in: Theseis, 152 (2020): 15-52 (in Greek). Reprint with the friendly permission of John Milios. An earlier version (in Greek) was published in Nomadic Universality (20.4.2020).

Βιβλιογραφία

Agamben, G. (2009), *The Signature of All Things. On Method*, Νέα Υόρκη: Zone Books.

— (2020), «Η επινόηση μίας επιδημίας», Βαβυλωνία: https://www.babylonia.gr/2020/03/06/i-epinoisi-mias-epidimias/

Bryan, D. (2012), «Going forward: The perpetual crisis of finance», *Culture and Organization*, 18.2: 171-176.

Bryan, D. και M. Rafferty (2006), *Capitalism with Derivatives: A Political Economy of Financial Derivatives*, Λονδίνο: Palgrave Macmillan.

— (2009), «Homemade financial crisis», *ephemera*, 9.4: 359-362.

Bryan, D., R. Martin et al. (2012), «An important failure: Knowledge limits and the financial crisis», *Economy and Society*, 41.3: 299-315.

Γαβριηλίδης, Α. (2014), «Πώς ψηφίζει το πλήθος; Για μια μη-στρατηγική στρατηγική», *Nomadic Universality*: https://nomadicuniversality.com/2014/07/03πωσ-ψηφιζει-το-πληθοσ-για-μια-μη-στρατ/

—

(2020α), «Ο εξαίρετος κ. Αγκάμπεν και οι εξαιρέσεις της εξαίρεσης», *Nomadic Universality*: https://nomadicuniversality.com/2020/02/22//ο-εξαίρετος-κ-αγκάμπεν-και-οι-εξαιρέσε/

— (2020β), «Τραμπ/ Αγκάμπεν/ Εκκλησία της Ελλάδος/ Autonome Antifa: η πανδημία της κατασταλτικής υπόθεσης», *Nomadic Universality*: https://nomadicuniversality.com/2020/04/01/__trashed/

Γαβριηλίδης, Ά. και Σ. Λαλοπούλου (2015), «Εμείς χειραγωγήσαμε τον ΣΥΡΙΖΑ», *Nomadic Universality*: https://nomadicuniversality.com/2015/09/13/εμείς-χειραγωγήσαμε-τον-συριζα/

Γουάλας, Ρ. (2020), «Συνέντευξη», Πριν:

http://prin.gr/?p=30066&fbclid=IwAR2Hrlz_d0Q8js_m8it0wp9xNtQAoPy1WTtpQcYcJLq4rf3d5

Dean, M. (2010), *Governmentality: Power and Rule in Modern Society*, Λονδίνο: Sage.

Deleuze, G. (1992), «What is a Dispositif?», σε Armstrong, T.J. (ed.), *Michel Foucault Philosopher*, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf, 159-168.

— (2004), «Deleuze and Guattari Fight Back», σε *Desert Islands*, Λος Άντζελες και Νέα Υόρκη: Semiotext(e), 216-229.

— (2005), Φουκώ, Αθήνα: Πλέθρον.

Deleuze, G. και F. Guattari (2017), Καπιταλισμός και σχιζοφρένεια. *2*. Χίλια Πλατώματα, Αθήνα: Πλέθρον.

Εμμανουηλίδης, Μ. (2013), «Οικονομία και κρίση της νεοφιλελεύθερης κυβερνολογικής. Η στρατηγική λειτουργία του ρατσιστικού Συστήματος», σε Εμμανουηλίδης, Μ. και Α. Κουκουτσάκη, Χρυσή Αυγή και στρατηγικές διαχείρισης της κρίσης, Αθήνα: Futura, 15-100.

— (2016), «Urban Panics and Black Holes of Fascism», σε Schäfer, M.-J. και V. Tsianos (eds.), *The Art of Being Many. Towards a New Theory and Practice of Gathering*, Bielefeld: transcript Verlag, 233-250.

— (2017), «Χρέος, χρόνος της χρηματιστικοποίησης και διαδικασίες υποκειμενοποίησης. Κριτική του homo debitor», Αλήθεια, τ. 9: 187-204.

— (2019), «Πρακτικές προεξόφλησης και ενάντια πάθη του χρήματος. Σημειώσεις για Το Χρηματοπιστωτικό σύστημα στον σύγχρονο καπιταλισμό, Σωτηρόπουλος, Δ.Π., Γ. Μηλιός και Σ. Λαπατσιώρας (2019)», Θέσεις, τ. 148: 71-100.

Καββαθάς, Δ. (2017), «Το ασυνείδητο: οι μηχανές και οι αμηχανίες του», Αλήθεια, τ. 9: 104-118.

Koselleck, R. (2017), Κρίση, Τρίκαλα: Επέκεινα.

Κυδώνα, Χ. (2020), «Μιλάνε σε ά πληθυντικό άνθρωποι που δεν έχουν "λερώσει" ποτέ τα χέρια τους», Εφημερίδα των Συντακτών: 13.4.2020.

Λαλοπούλου, Σ. (2020), e-mail στον γράφοντα: 7.4.2020.

Λαμπρόπουλος, Β. (2019), «Η αριστερή αποποίηση της εξουσίας και της νομοτέλειας στη μεταπολεμική Ελλάδα», σε Κουτσιλαίου, Ε. (επιμ.), Η δυναμική του ελληνικού λόγου στο θέατρο, Αθήνα: Δημοτικό Θέατρο Πειραιά, 114-121, διαθέσιμο και στο: https://poetrypiano.wordpress.com/2019/08/07/η-αριστερή-αποποίηση-της-εξουσίας-και/

Λαπατσιώρας, Σ., Γ. Μηλιός και Δ. Π. Σωτηρόπουλος (2015), «Μόνη διέξοδος η φυγή προς τα εμπρός!», http://www.jmilios.gr/μόνη-διέξοδος-η-φυγή-προς-τα-εμπρός/

Macherey, P. (2010), «Ζωτικοί κανόνες και κοινωνικοί κανόνες στο "Δοκίμιο επί ορισμένων προβλημάτων που αφορούν το κοινωνικό και το παθολογικό"», σε Από τον Κανγκιλέμ στον Φουκώ. Η δύναμη των κανόνων, Αθήνα: Πλέθρον, 143-158.

Marazzi, C. (2010), «The Violence of Financial Capitalism», σε Fumagalli, A. και S. Mezzadra (eds.), *Crisis in the Global Economy*, Λος Άντζελες: Semiotext(e).

Martin, R. (2002), *Financialization of Daily Life*, Φιλαδέλφεια: Temple University Press.

Μαρξ, Κ. (1978), *Το Κεφάλαιο, τ. 3ος*, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.

Massumi, B. (2014), *What animals teach us about politics*, Durham και Λονδίνο: Duke University Press.

— (2017), «Τι μας διδάσκουν τα ζώα για την πολιτική», *Nomadic Universality*: https://nomadicuniversality.com/2017/05/25/τι-μας-διδάσκουν-τα-ζώα-για-την-πολιτικ/

Μετσάντρα, Σ. (2020), «Ο πολιτικός αγώνας στον καιρό της πανδημίας», Εποχή: 22.3.2020.

Μηλιός, Γ. και Δ. Π. Σωτηρόπουλος (2011), Ιμπεριαλισμός, χρηματοπιστωτικές αγορές, κρίση, Αθήνα: Νήσος.

Ναντσού, Ζ.-Λ. (2020), «Ένας υπερβολικά ανθρώπινος ιός», *Nomadic Universality*: https://nomadicuniversality.com/2020/03/22/ζαν-λυκ-νανσύ-ένας-υπερβολικά-ανθρώπι/

Obama, B. (2009), «Inaugural Address, 20.1.2009», *The Avalon Project at Yale Law School*,

https://avalon.law.yale.edu/21st_century/obama.asp

Παπανικολάου, Γ. (2020), «Η ανοικτότητα μας προστατεύει από την κακής ποιότητας επιστήμη», *Pressenza*: https://www.pressenza.com/el/2020/04/giorgos-papanikolaou-i-anoixtotita-mas-prostatevei-apo-tin-kakis-poiotitas-epistimi/?fbclid=IwAR38nzwnWzFF_HaSHXnW_61d2T79B-MeHHwUWLZ7gy5m7zDzUERG1C5l5tQ

Πουλαντζάς, Ν. (1991), Το κράτος, η εξουσία, ο σοσιαλισμός, Αθήνα: Θεμέλιο.

Σελίν, Λ. Φ. (2010), Ταξίδι στην άκρη της νύχτας, Αθήνα: Εστία.

Serres, M. (2009), Το παράσιτο, Αθήνα: Σμίλη.

Σοφοκλής (2003), *Φιλοκτήτης*, Αθήνα: Πατάκη.

Σωτηρόπουλος, Δ.Π., Γ. Μηλιός και Σ. Λαπατσιώρας (2019), *Το χρηματοπιστωτικό σύστημα στον σύγχρονο καπιταλισμό*, Αθήνα: angelus novus.

Τσουκαλάς, Κ. (2020), «*Ο κορονοϊός είναι ευκαιρία να απαλλαγούμε από τον υπερκαταναλωτισμό*», *Andro*: https://www.andro.gr/apopsi/konstantinos-tsoukalas-interview/

Φουκώ, Μ. (1978), *Ιστορία της σεξουαλικότητας, τ. 1:* Η *δίψα της γνώσης*, Αθήνα: Ράππα.

— (1986), *Οι λέξεις και τα πράγματα*, Αθήνα: Γνώση.

— (1991), «Η *ομολογία της σάρκας*», σε Η *μικροφυσική της εξουσίας*, Αθήνα: Ύψιλον, 131-169.

— (1993), *Ιστορία της σεξουαλικότητας, τ. 3:* Η *μέριμνα για τον εαυτό μας*, Αθήνα: Ράππα.

— (1998), Ο *στοχασμός του έξω. Για τον Maurice Blanchot*, Αθήνα: Πλέθρον.

— (2007), *Security, Territory, Population*: *Lectures at the Collège de France, 1977-78*, Basingstoke, Νέα Υόρκη: Palgrave Macmillan.

— (2012), Η *γέννηση της βιοπολιτικής*, Αθήνα: Πλέθρον.

— (2016), Τ*ι είναι Κριτική;*, Αθήνα: Πλέθρον.

Χάρβεϊ, Ντ. (2020), «Η *πανδημία αποδιαρθρώνει τον παγκόσμιο καπιταλισμό*», https://poulantzas.gr/anadimosiefsi-nt-charvei-i-pandimia-apodiarthroni-ton-pagkosmio-kapitalismo/?fbclid=IwAR3Wi17yxhgExU8QXsBxdUZ4Lf0vMfBuuCKB7JLVFgrMJsOw3jmd-

Vernant, J.-P. (1989), «Εστία-Ερμής. Σχετικά με τη θρησκευτική έκφραση του χώρου και της κίνησης», σε Μύθος και σκέψη στην Αρχαία Ελλάδα, Αθήνα: Ζαχαρόπουλος, 197-254.

Vernant, J.-P. και M. Detienne (1993), Μήτις. Η πολύτροπη νόηση στην Αρχαία Ελλάδα, Αθήνα: Ζαχαρόπουλος.

Vidal-Naquet, P. (1988), «Ο Φιλοκτήτης του Σοφοκλή και η εφηβεία», σε Vernant, J.-P. και P. Vidal-Naquet, Μύθος και τραγωδία στην Αρχαία Ελλάδα, τ. Ά, Αθήνα: Ζαχαρόπουλος, 183-206.

---

[1] Η άγνοια για οτιδήποτε έχει σχέση με την ιατρική επιστήμη και η αναζήτηση ομολογιών της πανδημίας με το χρηματιστικό κεφάλαιο και την πρόσφατη οικονομική κρίση, ίσως καθιστούν αυτό το κείμενο παράταιρο ως προς την επείγουσα κατάσταση που βιώνουμε αυτή τη στιγμή, και ίσως θέτουν το ερώτημα της ηθικής (moral) του βάσης. Αυτές ήταν οι προσωπικές επιφυλάξεις που συνόδευαν τη συγγραφή του. Τελικά το κείμενο ολοκληρώθηκε, για να τοποθετηθεί στο πλάι της καταθλιπτικής εμπειρίας που ζούμε, καθώς η θορυβώδης πλανητική παρουσία ενός ιού αποτελεί ζήτημα με πολλές διακλαδώσεις. Ας σημειώσω ότι η σύνδεση επιδημιών και οικονομικών κρίσεων είχε επισημανθεί ήδη από τις αρχές του 19ου αιώνα, ως εκείνες οι κρίσεις που είναι παγκόσμιες, πέραν των εθνικών κρατών: «Η ιστορία του εμπορίου και των χρηματικών συναλλαγών ανήκει εδώ και 150 χρόνια στην παγκόσμια ιστορία, όπως και η ιστορία των επιδημιών», B. G. Niebuhr, παρατίθεται στο R. Koselleck (2017: 75).

Ευχαριστώ την Κατερίνα Γεωργαντζίκη για τη γλωσσική επιμέλεια του κειμένου· τον Άκη Γαβριηλίδη και την Σοφία Λαλοπούλου για τις

συζητήσεις και την ενθάρρυνση, και τον Γεράσιμο Κακολύρη ο οποίος λειτούργησε ως ιός κινητοποίησης. Όπως πάντα, το κείμενο, πριν κυκλοφορήσει, διαβάστηκε από τον Δ. Χ. Σωτηρόπουλο. Μια πρώτη εκδοχή του κειμένου δημοσιεύθηκε στο *Nomadic Universality* (20.4.2020), https://nomadicuniversality.com/2020/04/20ανθρωποι-ζώα-κράτη-και-μηχανές-που-έρχ/

[2] Βλ. σχ. Agamben (2020), δημοσιευμένο στις 26.2.2020, καθώς και τα κείμενα που δημοσίευσε τις επόμενες μέρες. Για τον Ά. Γαβριηλίδη, στη θεωρία της κατάστασης εξαίρεσης «υπάρχει μία παραλλαγή της "εξαίρεσης" η οποία είναι χειραφετητική και όχι "καταπιεστική"», και που ο Αγκάμπεν, κάνοντας πολιτική χρήση της έννοιας στην παρούσα κατάσταση, άφησε στην άκρη. «Η παραλλαγή αυτή λέγεται απενεργοποίηση – désoeuvrement, σύμφωνα με τον γαλλικό όρο που συχνά χρησιμοποιεί στο έργο του. Το désoeuvrement είναι η αναστολή της καθολικότητας του νόμου, η αδρανοποίησή του· κάτι που κάνει τον νόμο να χάσκει, να μένει εκκρεμής, χωρίς να καταργείται ή να αντικαθίσταται από κάποιον άλλο νόμο» (Γαβριηλίδης 2020α).

Η διάχυτη δημόσια χρήση της θεωρίας της κατάστασης εξαίρεσης στα χρόνια της οικονομικής κρίσης από τον αναρχικό και αριστερό χώρο μάλλον μπλόκαρε τη δυνατότητα αναγνώρισης της νέας δυναμικής των πραγμάτων και της ανόδου του φασισμού, όχι όμως και την ανάληψη πολιτικών δράσεων.

[3] Βλ. σχ. Φ. Αριές, Ο *άνθρωπος ενώπιον του θανάτου*, τ. Ά, Νεφέλη, Αθήνα 1997, και τ. Β΄, Νεφέλη, Αθήνα 1999 και Μ. Βοβέλ, Ο *θάνατος και η Δύση*, τ. Ά, τ. Β΄, Νεφέλη, Αθήνα 2000.

[4] Πρβλ., «η υγεία είναι η ζωή εν σιωπή των οργάνων», R. Leriche, παρατίθεται στο Serres (2009: 519).

[5] «Η χρηματοπιστωτική σφαίρα αποτελεί το πραγματικό του καπιταλισμού, τον τόπο που δεν μπορεί να συμβολοποιηθεί ομαλώς, τον παράγοντα που δεν θα μπορέσει ποτέ να απορροφηθεί πλήρως από την κυρίαρχη ιδεολογική αφήγηση» (Σωτηρόπουλος-Μηλιός-Λαπατσιώρας 2019: 188). Πρόκειται για μια απώθηση και εκτροπή της προσοχής στην πολιτική οικονομία και τον μαρξισμό που διακρίνουν οι συγγραφείς, την απώθηση-εκτροπή της έρευνας για τη χρηματοπιστωτική σφαίρα. Οποιαδήποτε πραγμάτευση του ζητήματος της χρηματιστικοποίησης, της συνθήκης του καιρού μας, προϋποθέτει την αναμέτρηση με την προβληματική που θέτει το ερευνητικό πρόγραμμα των συγγραφέων· ειδάλλως, θα επιστρέφουμε συνεχώς στο καταφύγιο ενός αδύνατου αριστερού ή λαϊκού κεϋνσιανισμού. Επίσης, εξαιρετικά χρήσιμο είναι το βιβλίο των Bryan-Rafferty (2006). Είναι αυτή η συγκεκριμένη απώθηση-εκτροπή της σκέψης για το χρηματιστικό κεφάλαιο που οδηγεί σημαντικές θεωρητικούς, όπως η W. Brown, η J. Butler και η G. C. Spivak, σε μια ιμπρεσιονιστική και ηθική κριτική των αγορών και του οικονομικού λόγου, με αποτέλεσμα μια τάση παλινδρόμησης προς τον κεϋνσιανισμό. Ίσως δόθηκε υπερβολική σημασία στη Γέννηση της Βιοπολιτικής του Φουκώ (στην οποία η οικονομία διερευνάται μόνο ως οικονομική γνώση και πεδίο διαγωγής των υποκειμένων), και όχι στην πολιτική οικονομία του χρήματος του Αντι-Οιδίποδα των Ντελέζ-Γκουατταρί ή στη γραμμή σκέψης για το χρήμα του Φουκώ των Σεμιναρίων του 1970-1971 (*Lectures on the Will to Know*). Αυτές οι απόψεις τίθενται αναγκαστικά αφοριστικά, αλλά η σχέση σύγχρονων δημιουργικών ρευμάτων σκέψης με τη (μαρξική) κριτική της πολιτικής οικονομίας είναι ένα θέμα προς περαιτέρω διερεύνηση. Επί τη ευκαιρία, ας παραδεχθώ ότι αφότου το κείμενο αυτό τελείωσε, άνοιξα πάλι, μετά από χρόνια, το βιβλίο των Τ. Μπάτλερ και Αθ. Αθανασίου, Απ-αλλοτρίωση. Η επιτελεστικότητα στο πολιτικό (2016), και διαπίστωσα ότι έπρεπε να το είχα χρησιμοποιήσει· μία από τις ελλείψεις (του κειμένου αυτού).

[6] Η έννοια της συναρμογής/διαρρύθμισης (assemblage) διαφοροποιείται από την έννοια του συστήματος/διάταξης (dispositif) του Φουκώ, στον βαθμό που οι Ντελέζ-Γκουατταρί, σε αντίθεση με τον Φουκώ, αναγνωρίζουν τις μη στρωματοποιημένες, μη ιεραρχικές δυνάμεις ενός συστήματος-συναρμογής, τις πρωταρχικές γραμμές φυγής που ενέχουν· γι' αυτές τις διαφορές, βλ. σχ. Deleuze-Guattari (2017: 178-179). Ο Ντελέζ θα επιχειρήσει αργότερα να αναδείξει το «διαγνωστικό», επερχόμενο στοιχείο του φουκιανού «συστήματος» (Deleuze 1992: 165-166).

[7] «Ανήκω στις μηχανές που μπορούν να γίνουν χίλια κομμάτια», Νίτσε, «Επιστολή στον Koeselitz» (1881), παρατίθεται στο Καββαθάς (2017: 104).

[8] Για το ζήτημα του απείρου, των δυνάμεων του έξω και της μορφής-Θεός, βλ. Deleuze (2005: 212-215).

[9] Ο Αγκάμπεν έχει αναλύσει το ζήτημα του παραδείγματος ως τη διαγώνια κίνηση ενός παρα-δείγματος που παράγει μια νέα οντολογία, μια παρα-οντολογία, στο Agamben (2009: 9-32).

[10] Γι' αυτό το κρίσιμο θεωρητικά και πολιτικά ζήτημα, βλ. την κριτική των θεωρητικών λόγων περί παρασιτικού κεφαλαίου στο: Σωτηρόπουλος-Μηλιός-Λαπατσιώρας (2019, μέρος Ι: 21-111).

[11] «[...] Μια μη-διαγνώσιμη πιθανότητα, κατά πόσο το ανοσοποιητικό σου, από γενετική σκοπιά, τα γονίδια που βρίσκονται πίσω απ' την ανοσολογική σου απόκριση, ευθυγραμμίζονται ή όχι με τον ιό» (Γουάλας 2020).

[12] Για τους Ντελέζ-Γκουατταρί η αντι-στατιστική ατομικότητα δεν αναφέρεται σε μια διαφορά «μεταξύ ατομικού και στατιστικού· ουσιαστικά πρόκειται πάντα για πληθυσμούς, η στατιστική αφορά σε ατομικά φαινόμενα, όπως η αντι-στατιστική ατομικότητα λειτουργεί

μόνο βάσει μοριακών πληθυσμών [...] συνθέτοντας άμεση επικοινωνία ατόμων διαφορετικών τάξεων» (Deleuze-Guattari ό.π.: 411).

[13] Επίσης, βλ. και τα σχόλια του Ντελέζ για το απόσπασμα αυτό, στο Deleuze (2005: 151).

[14] Για το ζωικό συνεχές εμπνεύστηκα από τον B. Massumi: «This project requires replacing the human on the animal continuum. This must be done in a way that does not erase what is different about the human, but respects that difference while bringing it to new expression on the continuum: immanent to animality» (Massumi 2014: 3), όπου και η διερεύνηση μιας φυσικής πολιτικής (και όχι μιας πολιτικής της φύσης). Στα ελληνικά, βλ. Massumi (2017). Η σκέψη του ζωικού συνεχούς δεν συνιστά μια επιστροφή, καθώς φύση και τεχνική εγγράφονται επίσης σε ένα συνεχές. Για τον ειδικό τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνομαι το συνεχές, βλ. παρακάτω την υποσημείωση 17.

[15] Αυτή η πρόταση συνιστά την κεντρική θέση των Σωτηρόπουλου-Μηλιού-Λαπατσιώρα (2019) και Μηλιού-Σωτηρόπουλου (2011).

[16] Ο Ντελέζ κρίνει «αναγκαίο να μην συγχέουμε την εξωτερικότητα με το έξω. Η εξωτερικότητα αποτελεί μια ακόμη μορφή, [...] το έξω όμως, αναφέρεται στη δύναμη» (Deleuze 2005: 147-148). Για το έξω ως άμορφη δύναμη και τη διαφορά του έξω και της εξωτερικότητας, βλ. σχ. Deleuze (ό.π.: 146-149). Επιπλέον, και αυτό είναι σημαντικό γι' αυτό το κείμενο, όπως ίσως έχει φανεί, το έξω για τον Ντελέζ «είναι περισσότερο απόμακρο από κάθε εξωτερικό κόσμο κι από κάθε μορφή εξωτερικότητας, η οποία επομένως είναι απείρως πλησιέστερη. Άλλωστε, πώς θα μπορούσαν οι δύο μορφές εξωτερικότητας να ειναι εξωτερικές η μία προς την άλλη, αν δεν υπήρχε αυτό το έξω, το οποίο είναι περισσότερο κοντινό αλλά και περισσότερο απόμακρο;» (ό.π.: 148).

[17] Για το ζήτημα αυτό: «Οι χρηματοροές διασχίζουν και διαπερνούν τους ιεραρχημένους χώρους κατασκευάζοντας παραλλαγές ενός ανθρωπολογικού χωρικού συνεχούς, με διασταυρώσεις και συγκερασμό των αυλακώσεων. Δεν μιλάμε, βέβαια, για τη νεοφιλελεύθερη φαντασίωση μιας επιφάνειας, ενός χωρικού glissandi ως "συνάθροιση ενοποιητικών διαστημάτων" ή για ένα continuum ως συνεχή πορεία που πραγματοποιείται από ένα σημείο στο άλλο (η ταχύτητα της οποίας δύναται πλέον να είναι πλέον άπειρη). "Το continuum δηλώνεται μέσα από τη δυνατότητα της κοπής του χώρου σύμφωνα με κάποιους νόμους [...]. Οριακά, ο αυλακωμένος χώρος και ο ομαλός χώρος συγχωνεύονται μέσα στη συνεχή διαδρομή" (P. Boulez). Πρόκειται συνεπώς για έναν συγκερασμό (οι διαφορές τονικότητας, χρονικότητας και ρυθμού παραμένουν ισχυρές), και όχι για έναν ευθειασμό» (Εμμανουηλίδης 2013: 62).

Η λογική των χρηματοροών που επιτρέπουν τη δυνατότητα του continuum διαφέρουν από την καπιταλιστική χωρική μήτρα του κλασικού βιομηχανικού καπιταλισμού, «που είναι καμωμένος από αποστάσεις, ρήγματα, διαδοχικούς κερματισμούς, περιφράγματα και σύνορα [...] και ο οποίος καταντά ομοιογενής μόνο σε δεύτερο βαθμό, με την έννοια ότι η ομοιογενοποίησή του δημιουργεί πρόβλημα και γίνεται με βάση τις κατατμήσεις και τις αποστάσεις που εμπεριέχει» (Πουλαντζάς 1991: 149).

[18] «Η κίνηση είναι εκτατική, και η ταχύτητα εντασιακή» (Deleuze-Guattari ό.π., 468). Αντιθετικά, η αδυναμία των μεταναστών έναντι της νομαδικότητας των ιο-χρηματομηχανών έγκειται στην απόφασή τους να πάνε από το σημείο α στο σημείο β. Η επιλογή δυσχεραίνει τη μετακίνησή τους, και αυτό συνιστά μια διαφορά ανάμεσα στις νομαδικές πολεμικές μηχανές και στους μετανάστες, βλ. σχ. Deleuze-Guattari (2017: 474-477).

Χρησιμοποιώ την έννοια του άπειρου χώρου ως «πεῖραρ ἄπειρον», με τη διπλή σημασία που διακρίνουν οι J.-P. Vernant και M. Detienne: του χωρίς δυνατότητα κατεύθυνσης, διάβασης και διαφυγής χώρου, και του μη οργανωμένου χώρου (Vernant-Detienne 1993: 327-241). Η διαφυγή από τα «απείρονα δίκτυα» (Ίβυκος) είναι δυνατή μέσω του «διέκπλου», της μήτιδος, του ελιγμού, δηλαδή, των μηχανών (σύμφωνα με μια σημασία της λέξης στον πληθυντικό αριθμό στην αρχαία ελληνική γλώσσα). Διαπιστώνεται, λοιπόν, ότι η σημασία των μηχανών στην αρχαιοελληνική συναντιέται με τις (επιθυμητικές) μηχανές των Deleuze-Guattari, εφόσον αυτές διακόπτουν τη ροή των μηχανισμών, τους διαπερνούν και συνεχίζουν να παράγουν παρά τη δυσλειτουργία τους.

[19] Ο Covid-19 επιβάλλει σιωπή στη Γη. «[...] είναι δυνατόν να διακρίνουμε μικρές σεισμικές δονήσεις, οι οποίες μέχρι πρότινος ήταν κρυμμένες πίσω από θόρυβο που σχετίζεται με τις διάφορες ανθρώπινες δραστηριότητες;», «Ερευνητές ακούν τους "ψιθύρους" της Γης τώρα που μειώθηκε ο θόρυβος της ανθρώπινης δαστηριότητας», *Lifo*, https://www.lifo.gr/now/tech_science/277930/lockdown-ellada-ereynites-akoyn-toys-psithyroys-tis-gis-tora-poy-meiothike-o-thoryvos-tis-anthropinis-drastiriotitas?fbclid=IwAR2uXFnSjgwxtcw_LVBhpiUGQGOos8rXWdj1zQMrEbGLCUvnqgjuF

[20] «Ιός», *Βικιπαίδεια*, *ανάκτηση* 5.4.2020.

[21] «Υπάρχουν χωρικά στοιχεία που στηρίζουν αυτή την άποψη. Συγκεκριμένα, η ανίχνευση της μετάδοσης του κορονοϊού που τον ιχνηλατεί πίσω στην Αγορά Χονδρεμπόριου Θαλασσινών της Χουνάν, όπου πωλούνταν άγρια ζώα. Τα περιβαλλοντικά δείγματα πράγματι φαίνεται να υποδεικνύουν τη δυτική άκρη της αγοράς αυτής όπου κρατούνταν άγρια ζώα. Όμως, μέχρι πόσο πίσω πρέπει να εξερευνήσουμε αυτή την αλυσίδα; Ποιο υπήρξε πραγματικά το σημείο-μηδέν; Η εστίαση στη συγκεκριμένη αγορά παραμελεί τη δράση των

αγροεπιχειρήσεων "άγριας φύσης" στην ενδοχώρα και την αυξανόμενη κεφαλαιοποίησή της. [...] Καθώς η βιομηχανική παραγωγή –χοιρινά, πουλερικά, κλπ.– επεκτείνεται στα παρθένα δάση, ασκεί πίεση στους επενδυτές τροφίμων "άγριας φύσης" να πάνε πιο βαθιά στο δάσος για να βρουν πληθυσμούς ως πόρους, αυξάνοντας έτσι την αλληλεπίδραση με νέα παθογόνα, συνεπώς και τη διάδοσή τους, συμπεριλαμβανομένου του Covid-19» (Γούλας 2020).

[22] Βλ. το πρωτοποριακό βιβλίο του Martin (2002).

[23] Διά της νεοφιλελεύθερης διακυβέρνησης, ο πληθυσμός επιμερίζεται στο κάθε άτομο. Ο πληθυσμός είναι όλοι, το σύνολο, τα επιμερισμένα σύνολα αλλά και ο κάθε ένας. Για τις ανθρωπιστικές επιστήμες του 19ου αιώνα, ο «άνθρωπος είναι μια φιγούρα του πληθυσμού» (Foucault 2007: 79).

[24] Προφανώς, γράφοντας όλα αυτά αναφέρομαι, έστω επιγραμματικά, σε μια τάση που ανιχνεύω, και όχι μια κατάσταση. Την ίδια στιγμή, καθώς οι τάσεις συνυπάρχουν με άλλες τάσεις, αυτές διαπλέκονται, συναντιούνται ή έρχονται σε αντίθεση και αντίφαση μεταξύ τους. Με αυτά ως δεδομένα, ακόμη και εντός αυτής της τάσης που παρουσιάζω, θα μπορούσα να αναγνωρίσω την παρουσία μιας τάσης αρνητικότητας που ο Βασίλης Λαμπρόπουλος αποκαλεί «αποποίηση απέναντι σε κάθε απελευθερωτική επαγγελία και συμβόλαιο με την ιστορία». «[...] Αποκαλώ αυτό το φαινόμενο "αριστερή αποποίηση" για να προσδιορίσω τη φιλοσοφική και υπαρξιακή στάση η οποία αρνείται να αποδεχθεί τίτλους, περιουσίες, δικαιώματα κι ευθύνες, δηλαδή απορρίπτει κάθε νομική, φιλοσοφική και ηθική κυριότητα. Όχι μόνο δεν διεκδικεί αλλά ούτε καν αποδέχεται. Αποδοκιμάζοντας προβλέψιμες στρατηγικές παραχωρήσεις και τακτικούς συμβιβασμούς, διαχωρίζει τη θέση της, αρνούμενη να συμμετάσχει, χωρίς όμως να αποκηρύσσει τις αρχές της, πράγμα για το οποίο υφίσταται

εξοστρακισμό και από τις δυο εξουσίες, κυβερνητική και αντικυβερνητική» (Λαμπρόπουλος 2019).

[25] Βλ. για παράδειγμα: «Cryptocurrency developers create a new digital coin inspired by Corona virus' deaths», *Token post*, 3.3.2020, https://tokenpost.com/Cryptocurrency-developers-create-a-new-digital-coin-inspired-by-Corona-virus-deaths-5234?fbclid=IwAR2Vi23LlYUPUkrTCw3Gm9ZlOeAd8EFvsFfgQ6pxMNvvnNY-xLruJN5sF1Q

[26] Επίσης: «Τα στεγαστικά δάνεια χαμηλής εξασφάλισης καταδεικνύουν ότι, προκειμένου το χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο να αναπτυχθεί και να κερδοφορήσει, απαιτείται να εμπλέξει με διάφορους τρόπους και τους φτωχούς πέραν της μεσαίας τάξης. Για να λειτουργήσει αυτού του είδους ο καπιταλισμός, πρέπει να επενδύσει στις ωμές ακατέργαστες ζωές των ανθρώπων που δεν μπορούν να εγγυηθούν τίποτε, δεν προσφέρουν τίποτε πέραν του εαυτού τους» (Marazzi 2010: 33).

[27] Το παράσιτο «βάζει χέρι σε μια ενέργεια και την πληρώνει με πληροφορίες. Βάζει χέρι στο ψητό και το πληρώνει με μύθους. [...] Διαγνοποιεί τις τάξεις των πραγμάτων, τις καταστάσεις των πραγμάτων, στερεό και αέριο. [...] Επινοεί την κυβερνητική» (Serres 2009: 84-85).

[28] Επιχείρησα να διερευνήσω τους όρους αυτής της τακτικής εντός της ιστορικής χρονικότητας που εγκαθιστά η χρηματιστικοποίηση, στο Εμμανουηλίδης (2017).

[29] Για την οικονομική κρίση του 2008, βλ. Bryan-Martin et al. (2012). Για την πανδημία δεν υπάρχουν ακόμη μελέτες, αλλά το παρακάτω άρθρο είναι ενδεικτικό της κατάστασης: «Πώς η Ευρώπη απέτυχε να αναχαιτίσει τον ιό», Εφημερίδα των Συντακτών,

6.4.2020. Για τον Ζ.-Λ. Νανσύ, «η Ευρώπη ήταν μάλλον ασύντακτη, με αποκλίσεις τόσο μεταξύ εθνών όσο και μεταξύ προσδοκιών. Προέκυψε έτσι μια κάποια αναποφασιστικότητα, νευρικότητα και μια δύσκολη προσαρμογή» (Νανσύ 2020).

[30] Για το θέμα αυτό, βλ. Παπανικολάου (2020).

[31] Σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα της ΕΕ, τον Οκτώβριο 2008 ο επίτροπος McCreevy ζήτησε από συμβούλους να εκπονήσουν σχέδια για τη μετακίνηση των κεφαλαίων παραγώγων στην κεντρική αγορά. Στις 10.11.2010, η ΕΕ εξέδωσε οδηγία για αυτές τις «Εναλλακτικές Επενδύσεις», όπως τις ονόμασε, προκειμένου να επιβάλει κάποιους διαχειριστικούς κανόνες σε μια αγορά 2 τρισ. ευρώ. Μάταιη οδηγία.

[32] Ο Φουκώ ασχολείται συνοπτικά με αυτό το θέμα στο Foucault (2016: 20), και αναλυτικά στο Foucault (2012).

[33] «What is required of us now is a new era of responsibility – a recognition, on the part of every American, that we have duties to ourselves, our nation, and the world, duties that we do not grudgingly accept but rather seize gladly» (Obama 2009).

[34] Δεν θα επεκταθώ σε αυτό το σημείο λόγω κούρασης. Αν συνέχιζα, θα κατέληγα σε μια απλή έκθεση ομολογιών. Κάτι τέτοιο θα αδικούσε το «κίνημα των Πλατειών», αμφίσημο, όπως κάθε μεγαλειώδες κίνημα, και παράδοξα μακρινό. Το ζήτημα της τακτικής της επιβράδυνσης επιχείρησα να το διαπραγματευτώ στο Emmanouilidis (2016).

[35] Παραδειγματικά, το 2010 ο M. Dean έγραφε: «Στις Ηνωμένες Πολιτείες, η δημοσίευση του πρώτου προϋπολογισμού από τη Διοίκηση Ομπάμα χαιρετίστηκε ως ανατρέπουσα την κυβερνητική επανάσταση που άρχισε με τον Ρόναλντ Ρήγκαν. [...] Για τον Φουκώ ο κεϋνσιανισμός ήταν το πρόβλημα της κρίσης της κυβερνολογικής· για μας, φαίνεται ότι αποτελεί μέρος της λύσης» (Dean 2010: 261, 265).

Τώρα, ο Χάρβεϊ γράφει: «[...] Αυτό θα απαιτήσει, για παράδειγμα, την κοινωνικοποίηση όλης της αμερικανικής οικονομίας, χωρίς αυτό να αποκληθεί σοσιαλισμός. Εδώ να σημειωθεί ότι ο παλαιός, ευρύτατα δημοφιλής, σκεπτικισμός σχετικά με την ανάγκη ύπαρξης μιας κυβέρνησης εξοπλισμένης με ευρείες εξουσίες έχει υποχωρήσει, ενώ αναγνωρίζεται πλέον ευρύτερα η διαφορά μεταξύ καλών και κακών διοικήσεων. Η ύπαρξη κυβερνήσεων δουλικών στα συμφέροντα των μετόχων και του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου (όπως συνέβη το 2007-8) αποδείχτηκε ότι ήταν μια κακή ιδέα» (Χάρβεϊ 2020).

[36] «Η ιατρική χρήση πρόσφερε την πρωταρχική αφορμή για τη μεταφορική διεύρυνση στον πολιτικό και τον οικονομικό τομέα» (Kosselleck 2017: 32).

[37] Για το θέμα αυτό: «Εδώ οι άνθρωποι σε αγαπάνε βαθιά, ο χρόνος έχει άλλη διάσταση και βάρος, δεν περιγράφονται εύκολα αυτά, όταν ανακουφίζεις από τον πόνο, όταν μειώνεις την ανησυχία του ασθενούς κι όταν έρχεσαι με τον άλλο άνθρωπο τόσο κοντά. Αν δεν υπήρχαν όλα αυτά, δεν θα έκανα αυτή τη δουλειά. Υπάρχει και ο κίνδυνος να περιπέσεις σε μια αίσθηση παντοδυναμίας – που δεν είναι αλήθεια –, η οποία όμως πολλές φορές συντρίβεται και τότε χρειάζεται να είσαι δυνατός» (Κυδώνα 2020).

Επίσης: «Γνωρίζω το ιατρικό ιστορικό όλων αυτών των ανθρώπων και για τους περισσότερους και το κοινωνικοοικονομικό προφίλ, τις συνθήκες ζωής, την οικογενειακή κατάσταση κλπ. Όλες αυτές τις ημέρες από τις αρχές Μάρτη που προέκυψε η πανδημία του Covid19, δεχόμουν στο τακτικό πρωινό ωράριο πολλά τηλεφωνήματα και ιδιαίτερα μετά την απαγόρευση κυκλοφορίας από ασθενείς που παρουσίαζαν πυρετό, βήχα ή διάρροια και τους καθοδηγούσα για το τι έπρεπε να κάνουν και αν χρειαζόταν να εξεταστούν στο ιατρείο και με ποιες προφυλάξεις. Τα τηλεφωνήματα αυτά, ειδικά τις τελευταίες μέρες, ξεπερνούσαν τα 50 ημερησίως», παρατίθεται στο Γαβριηλίδης (2020β).

[38] Για το κρίσιμο αυτό ζήτημα: «Το να καταγγέλλεις τις παρεκβάσεις, τα αμαρτήματα, τα σκοτεινά σχέδια των κρατούντων, είναι πιο βολικό για όποιον αρέσκεται να αναδεικνύεται σε μοναχικό πνευματικό ταγό και μάντη, που μένει απ' έξω και προειδοποιεί τον "λαό του" ότι πάμε κατά διαβόλου· για όποιον δεν έχει την υπομονή να περνά από τη δοκιμασία της συλλογικής δράσης και επεξεργασίας διάφορων τακτικών, εκ των οποίων κάποιες ίσως αποτύχουν ή διορθωθούν στην πορεία. [...] Βεβαίως κάθε παίκτης, στο παίγνιο αυτό των σχέσεων εξουσίας, προσπαθεί να στρέψει κάθε απρόβλεπτο γεγονός σε δικό του όφελος. Αφού είναι έτσι λοιπόν, ας κάνουμε κι εμείς το ίδιο: ας αποβλέψουμε σε κάτι, και ας προσπαθήσουμε να σκεφτούμε τι είναι αυτό. Αντί να διαμαρτυρόμαστε στον διαιτητή που δεν μας έδωσε πέναλτι και μας εξαίρεσε, ας αναζητήσουμε πώς μπορούμε να γίνουμε εμείς η εξαίρεση (της εξαίρεσης): ας χρησιμοποιήσουμε τη δύναμη των εξωτερικών αιτίων για να ενισχύσουμε τη δική μας. Τη δύναμη του πλήθους» (Γαβριηλίδης 2020β).

[39] Σε μια κάποια συνάφεια με την επικίνδυνη επιλογή της επιστροφής στην οικία στον Φιλοκτήτη, αλλά και την Εστία που συνυπάρχει με τον Ερμή, τώρα, στη συνθήκη της χρηματιστικοποίησης, τα «απομακρυσμένα» νοικοκυριά είναι τοποθετημένα στο κέντρο των παραγωγικών διαδικασιών του χρήματος και αναπτύσσουν τεχνικές διακυβέρνησης, πειθαρχίας και αντι-πειθαρχίας, οι οποίες δεν έχουν να κάνουν με την τυπική εικόνα του τίμιου και αξιοπρεπή φρτωχού και την παραδοσιακή κλειστή διαχείριση της λαϊκής οικογένειας – κλασικά αντικείμενα ενός αριστερίστικου χλευασμού ή της εθνοκομμουνιστικής εξύμνησης. Στην εποχή μας, ο χλευασμός ή η εξύμνηση της «λαϊκής οικογένειας» είναι παρωχημένη αφέλεια.

Πάντως, το σχέδιο του Φιλοκτήτη και του Νεοπτόλεμου δεν ευοδώθηκε, καθώς ο από μηχανής θεός Ηρακλής τούς οδήγησε στην Τροία: «Όπως σε όλα τα έργα του Σοφοκλή, το σχέδιο των θεών

εκτελείται χωρίς να το συνειδητοποιούν τα πρόσωπα που ενεργούν. [...] Η θεϊκή τάξη επιτρέπει στους ανθρώπους να ξαναγίνουν κύριοι της άγριας φύσης» (Vidal-Naquet 1988: 203, 206). Για το χωρικό τρίγωνο νόσος-αγριότητα, πόλη-πόλεμος και οίκος-λιποταξία στον Φιλοκτήτη του Σοφοκλή, βλ. Vidal-Naquet (ό.π.).

[40] Το ζήτημα που θέτει ο Μαρξ διακρίνοντας την ελευθερία της ανάγκης από την ελευθερία της μη-ανάγκης είναι περίπλοκο, και χρήζει περαιτέρω διερεύνησης. Για την πολιτική του α-πολιτικού (impolitique) δεν χρειάζεται να αναφέρουμε βιβλιογραφία.